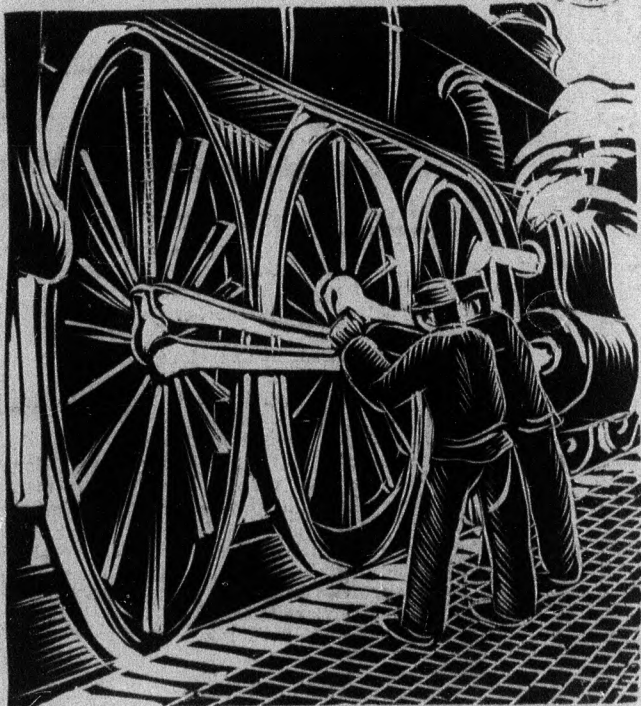

munka

szocialista társadalmi és művészeti beszámoló
szerkeszti: kassák lajos budapest lehel-utca 6

OTTO ROBERT SCHATZ: FAMETSZET

KOMMENTÁR NÉLKÜL:

A hivatalos «Magyar Statisztikai Szemle» legújabb adatai szerint a magyar középiskoláknak majdnem a fele (72) az egyházak, a felekezetek kezében van. Állami és községi középiskola összesen 76 van Magyarországon. Az összes középiskolai tanulók 45%-a felekezeti iskolába jár.

A tanítóképzők háromnegyedrészé szintén az egyházak tulajdona, a majdan gyermekeiket tanító emberek 75%-ban felekezeti intézetekben kapják kiképzésüket!

ITT ÉLNED, HALNOD KELL...

A hivatalos «M. Statisztikai Szemle» legújabb adatai szerint az 1920—1928. évek átlagában egy millió európai lakos közül 154 lett öngyilkos. Magyarországon ugyanezen időben évenként átlagban 281 öngyilkossággal szerepel. Az 1928-as évet egyedül tekintve, Európa statisztikai száma 173, a mi mennyei birodalmunkból viszont 304-en menekültek a halálba.

WEKERLE PÉNZÜGYMINISZTER BESZÉDE: «MINDEN OKUNK MEGVAN AZ OPTIMIZMUSRA...»

A «Hatósági Munkaközvetítő» adatai szerint 1931 márciusában azok a munkanélküliek, akiknek sikerült munkát kapniok (a hatósági tulszép adatok szerint minden munkahelyre öt munkakereső esik) a következő órabéreket kaptak:

Bádogos:	66 fill., 1930-as átlag 72, 1929-es 81 fill.
Asztalos	60 fill., 1930-as átlag 61, 1929-es 66 fill.
Szabó:	49 fill., 1930-as átlag 54, 1929-es 55 fill.
Kőműves:	78 fill., 1930-as átlag 80, 1929-es 85 fill.
Napszámos:	43 fill., 1930-as átlag 45, 1929-es 50 fill.
Gyári munkásné:	22 fill., 1930-as átlag 25, 1929-es 32 fill.
Napszámosné:	32 fill., 1930-as átlag 38, 1929-es 43 fill.

A csökkenés az 1930-as bérekhez viszonyítva 8—10—20%, az 1929 évekkel szemben 10—15—20%, sőt a munkásnéknél, napszámosnéknél 25—30%. Ez is annál az egynél, aki munkát kap és mi történik a többi négyel?

1931 június 18 szám III évfolyam

Házipéldány

A. MAURÜBER: A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA FELADATAI

Az alábbi cikket a «Klassenkampf» c. német folyóirat f. évi ápr. 15-i számából vettük át, mert nagyon érdekesnek tartjuk, hogy a német szociáldemokrata párt egy jelentős teoretikusa ebben a sokat vitatott kérdésben milyen álláspont kiépítését tartja szükségesnek. (Szerk.)

KAUTSKY KÁROLYTÓL — BAUER OTTÓIG

Pontosan egy éve van annak, hogy Kautskynak a «Bolsevizmus a zsákuccában» c. kis füzetét megjelent. A kiadás indokolása szerint szükség volt erre a füzetre azért, hogy a szociáldemokrácia táborában, marxista szempontból elvi álláspont alakuljon ki a szovjet új kísérletét illetően. Azóta az orosz közgazdaság megszervezése sokat fejlődött. Az ötéves terv legalább egy harmadában megvalósult. Egy csomó ítélet, hír, számadat világosított fel bennünket és változtatta meg az orosz viszonyokról a véleményünket. Ha Kautsky egy évvel ezelőtt «teljes bizonyossággal» hitte, hogy a kísérlet hajótörést fog szenvedni, úgy ma már tudjuk, hogy az ötéves terv «valószínűleg» sikerülni fog. Mert ha a hivatalos orosz adatoktól eltekintünk, ha Feiler, Scheffer, Hodaun, Farbman, Knickerbocker objektív megfigyeléseit kellő óvatossággal is fogadjuk, akkor is rendelkezésünkre állnak megbízható szociáldemokrata források: Graf cikke a «Krisenbuchban», Ungern-Sternberg cikke az «Arbeit» 1931 márciusi számában és Ottó Bauer könyve, a «Rationalisierung-Fehlrationalisierung». Elvtársaink véleménye azért is fontos a részünkre, mert ezek a fentemlített szerzők megállapításaival minden lényegesebb pontban egyetértenek.

Ungern-Sternberg pld. azt írja: «... Annak ellenére, hogy a második év előirányzata egy kissé visszaesett, mégis az ötéves terv első két évében az ipari termelés eredményei nagyon megnyugtatók...»

Ottó Bauer pedig ezt írja: «... A tervet az 1930/31-i második évben persze nem sikerült teljesen keresztül vinni. De ha a második év teljesítménye nem is éri el az ezévi előirányzatot, mégis az ötéves terv eredeti célkitűzéseinek többit mutat fel.»

Ami végeredményében azt jelenti, hogy az oroszoknak az első év sikerei után, a második évben kiadott jelszava: «az ötéves terv négy év alatt» nem valósult meg, de az eredeti ötéves terv második évének az előirányzatát messze túlhaladták.

AZ 1929. ÉV TÉVEDESEI

Hogy ezek a megállapítások mit jelentenek és hogy a tényeknek milyen kihatásuk lehet, azt csak akkor érthetjük meg teljes egészében, ha emlékezetünkbe idézzük a Szocialista Munkásinternacionale 1929. évi magatartását.

A «Kampf» 1929 febr. számában Friedrich Adler «Mit tenné ma egy Lenin az orosz forradalom megmentése érdekében» c. cikkével indította meg a vitát. Adler abból a feltevésből, illetve olyan helyzethől indul ki, amelyben úgy látszik, hogy a bolsevizmus ügye Oroszországban elveszett és nem marad más hátra, mint menteni a menthetőt. «Oroszország — írja Adler — nem lett az a hely, ahonnan, mint Lenin remélte, a jövő szocializmusa elindulhat utjára. Lenin ezt a tévedését ma nyíltan beismerné és elvetné minden olyan politikát, amely abból indul ki, mintha az ő 1917. évi feltevése igaznak bizonyult volna...» Ugyanekkor Adler Oroszországnak a reakció részéről való megvédését... «egy a nemzetközi szociáldemokráciával szemben megértő, becsületes békekötéstől» lette függővé.

A «Kampf» márciusi számában Theodor Dan (az orosz emigráns szociáldemokraták vezére ford. megj.) az ötéves tervet, mint: «a szocializmust egy országban felépíteni akaró Stalini-kétségbeesés elméletét».. határozza meg. És Oroszország «alapproblémáját» nem gazdasági, hanem politikai szerkezetében látja. A viszonyok akkor (1929-ben) olyan kétségbejítőnek mutatkoztak előtte, hogy szinte... «a diktatura utódjának a kérdése aktuális, gyakorlatlan politikai kérdés lett...» El kell készülni, hogy a «közeli napokban» (1) határozott fordulat fog bekövetkezni.

Ezeknek, valamint a többi, egyidőben megjelent cikkeknek az alapja A. Jugov: «A Szovjetunió közgazdasági problémái» c. könyve volt, amelyről A. Gurland referált erősen vitatkozva, a «Klassenkampf»-ban.

Gurland abból indul ki, hogy a szocialista proletáriátusnak a szovjetunióhoz való viszonya attól függ, hogy az orosz fejlődés „elkerülhetetlenül a szocializmushoz”, vagy „elkerülhetetlenül a kapitalizmushoz” vezet-e, vagy pedig bizonytalan marad. Gurland, Jugov könyvének az alapján arra a meggyőződésre jut, hogy a helyzet „elkerülhetetlenül a kapitalizmushoz” vezet vissza, mert... „tulnyomóan szocialista értelemben szervezett iparról csak akkor lehetne szó, ha Oroszország saját erejéből tudná előteremteni az iparosításhoz szükséges tőkét... ezt a tőkét pedig Oroszország nem tudja megszerezni...». A szocialista gazdasági célkitűzések kényszerű eltolódásának következményeit, Gurland is a diktatura felszámolásában látja.

Mindezen szerzők szinte egyértelműen kilátástalanul reménytelennek látják Oroszország sorsát: Az oroszoknak nem marad más hátra, mint a békekötés a szociáldemokráciával (Fr. Adler) és a szovjet demokratizálásával a diktatura felszámolása (Th. Dan).

Ha már most ezeket a kritikákat összehasonlítjuk az előbb említett (különösen Ungern-Sternberg és Bauer) új, tényekre épített ítéleteivel, úgy kétségtelen, hogy a miénk 1929. évi magatartása és megállapításai helytelenek voltak. A fejlődés maradéktalanul felfedte az elkövetett hibákat.

Ez a hiba a gazdasági helyzet téves megítéléséből adódott, mert a feltevés szerint a zsákuccába jutott orosz rendszer képtelen lesz az iparosításhoz szükséges tőkét magában Oroszországban megteremteni. Ehhez járultak még azok a „következőes” antimarxista jóslatok is, amelyek az orosz probléma alapját Oroszország politikai szerkezetében látták.

Nos, ha a tévedések nyilvánvalók lettek, vajjon nem vonatkozik ránk is az, amit Adler Lenintől elvárt volna: „Megváltoztatni azt a politikát, amelynek iránya úgy alakult, mintha az 1929. évi feltevések igaznak bizonyultak volna?”

1931. év valósága nem az, hogy az ötéves terv sikerült, hanem az, hogy... eddig sikerült és valószínű, hogy bizonyos nehézségek legyőzésével sikerülni is fog.”

A JÖVŐ SZOCIÁLIZMUSÁNAK ALAPPILLÉRE

Azok a nehézségek, amelyek az ötéves terv megvalósulásának az útjába állanak, a különböző szerzők egybehangzó megállapításai szerint a következők:

- egy esetleges háború (Knickerbocker);
- tőkehiány (Gg. Graf);
- a képzett szakmunkások hiánya (Smilg-Benario);
- a téves irányú racionalizálás és
- a hosszas nélkülözések után fenyegető morális összeroppanás (Bauer).

A legáttekinthetőbb Ungern-Sternberg és Bauer Ottó analizálták és mérlegelték ezeket a nehézségeket, sőt Bauer a helyzet kritikai vizsgálata után egyben kifejtette azt is, hogy az ötéves terv sikere mit jelentene az egész világ munkássága részére:

„... Ha Oroszország munkássága — írja —, még körülbelül két évig kibírja azokat a nélkülözéseket, amelyeket az ötéves terv megkövetel, akkor a terv, legalább ipari vonatkozásaiban, az eredeti célkitűzést megközelítően sikerülni fog... Amilyen mértékben fog a lakosság életmóvjá emelkedni, abban a mértékben válik feleslegessé és épül is le a diktatura, tehát a diktatura abban a mértékben demokratizálható lesz... Ez a fejlődés megmutatja majd a világnak egy olyan társadalom lehetőségét, amelyben a fejlett technikai termelőeszközök többé nem a kapitalistáké, hanem a dolgozók összességé lesznek. És amely társadalomban a termelés nem a kapitalista anarchiának lesz kiszolgáltatva, hanem társadalmi tervezgáldalkodás fogja irányítani. Ez az eredmény pedig meg fogja sokszorozni a világ szocializmusába vetett hitét, megsokszorozza a szocializmus erejét és megerősíti a szocializmus akaratát...”

Bauer a könyvét ezekkel a nagyon jelentős szavakkal zárja le:

„De hogy a munkásság a társadalom racionalizálását hol és mikor, milyen úton és milyen eszközökkel fogja végrehajtani, ez egyrészt az orosz szocializmus felépítésének sikerétől, másrészt az Oroszországon kívüli demokrácia állásától függ...”

Hosszu idők opportunisták jóslatai után, itt van először megfogalmazva az a marxista álláspont, amely szerint a diktatura az életmű javulásával válik feleslegessé és nem az életmű leromlása torkollik a „tehetetlenség demokráciájába”. Most halljuk a Szocialista Internacionale egyik vezetőjétől először azt az alapvető megállapítást, hogy a munkásosztály felszabadító harc elválaszthatatlanul össze van kötve a Szovjetunió sorsával és hogy az osztályharc aktuális alakulása az ötéves terv sikerétől függ; mert az ötéves terv sikere minden ország munkásságát támogatni fogja, balsikere pedig mindenütt ártani fog a munkásságnak.

KÖVETKEZMÉNYEK

Ebből a félreemérhető megfogalmazásból szükségszerűen következnek, ha Bauer nem is mondja ki, hogy az egész munkásságnak, miután sorsa az orosz munkásság sorsától függ, *aktívan támogatnia* kell az orosz munkásságot abban, hogy az ötéves terv sikerüljön. Ezt a tények szigorú dialektikája is megköveteli; mert, ha nem támogatjuk az ötéves tervet, a balsiker kárát mindannyian érezni fogjuk.

Mindennek persze nem kell okvetlenül megváltoztatnia az Oroszországon kívüli kommunista pártokhoz való viszonyt. Maga Bauer is hangsúlyozza, hogy amennyiben a

terv sikerül, az ipari államok munkásságának vissza kell térnie arra az útra, amelyet országuk viszonyai jelölnek meg. A német munkásságnak más utat kell választania, mint a romának és az olaszoknak ismét mást, mint az amerikaiaknak. Ahol a polgári demokrácia burkolt diktatúrája a fascista támadások ellenére is viszonylagosan szabad teret biztosít a proletariatus küzdelmeinek, ott ez az út aránylagosan békés lesz. Ha azonban egyik vagy másik országban a fascizmus és ezzel együtt a nagytőke terrorisztikus diktatúrája győzne, ... úgy a szocializmushoz itt is csak a polgárháború nehéz útján lehet eljutni...“ Ebből következik az is, hogy az egyes országokban, mint pl. a fascizmus által fenyegetett Németországban, ezt a háborút csak egy *egységes* munkásosztály vihatja meg sikeresen. A kommunista párttal való harcnak olyannak kell lenni, hogy ez a harc adott esetben ne akadályozhassa meg az egységfront kialakulását.

De ezektől a taktikai megfontolásoktól el is tekintve, teljes mértékben fennáll az oroszokhoz való viszony megoldásának szükségszerűsége.

Ha az oroszok kísérletében nem kételkedünk, mint Kautsky és Dan, hanem, mint Ungern-Sternberg és Bauer, megvalósíthatónak tartjuk, akkor *aktívan* közre is kell működni annak érdekében. Hogy ennek a közreműködésnek nehéz megtalálni a formáját, az igaz. De hiszen magukban a szocialista pártokban is vannak éles ellentétek és mégis ezek ellenére is megtalálják a közös akciók lehetőségeit.

A munkásosztály eme elkerülhetetlenül fontos, holnap talán külső nyomás alatt létrejövő egysége felé az első lépést, a Szocialista Internacionálén keresztül, az orosz szocialista tervezettség aktív támogatásával, lehet megtenni.

OROSZ TERVGAZDASÁG — ÖTÉVES TERV

Már a magyar napisajtó is divatmórává avatta az orosz ötéves tervet. A polgári lapok fújták a vészharsonát a „dömpingről” és háborzongató történeteket mesélnek az „orosz rabszolgamunkáról”. Mások viszont az orosz gazdasági kérdést helyén kizárólag a ragyogó teljesítményeket látják és hajlandók a kérdést lelkesedéssel elintézni. A torz beállítások között a probléma elsikkad. E sorok célja az, hogy az ötéves terv helyét és jelentőségét vázolja. A kérdés megértéséből önként adódnak a megítélés és állásfoglalás szempontjai.

Az ötéves terv szervesen nőtt ki az orosz gazdaság tiszteztendő fejlődéséből: a tervezettség új szakasza. Uttörő küzdelmek és megpróbáltatások árán jutott eddig az orosz tervezettség: harcokból született.

Az orosz forradalom 1917 októberében teljesen szétzúzott termelési apparátust vett át a kapitalizmustól. A romhalmazból, a semmiből kellett felépítenie a termelést, sőt a termelés új formáját: a szocialista tervezettséget.

A hadikommunizmus kora, midőn fegyverrel kellett megvédeni a forradalmat, csak az államilag centralizált inszurgatókódás kora lehetett. Csak később, 1921-ben került sor a termelés megindítására. Az új gazdasági politika, a NEP felszabadította a termelőket, sőt segítségével vette a magántőke termelőit is. Az államkapitalizmus kerülő útját választotta, mert akkor ez volt az egyetlen lehetőség a szocializmus anyagi előkészítésére. A kereskedelem részleges felszabadítása, gyárak bérbeadása, kereskedelmi eszeveszvény a paraszttal — szükségszerű taktikai koncesszió volt. De nem behódolás: a forradalom nem engedte át a teret a magánkapitalizmusnak. Az állam szigorúan kezében tartotta a gazdasági vezérfunkciókat, a nagyipart, bankokat, külkereskedelmet, kifejlesztette a szövetkezeteket. Az állam

szervei sakkban tartották a magántőkét és a fejlődést a tervezettség irányába terelték. A NEP korszakán végigvonul a harc az állami tervezettség és a kapitalisztikus tényezők között. Hol az egyik, hol a másik tört előre: hol a meggazdagodott paraszt, a «kulak» kényszerített ki engedelményeket az államtól, hol az állam akarata győzött. Ezekben a harcokban fejlődtek ki — kassanként — a szocialista tervezettség szervei. Leépítettek a túlnőtt bürokráciát, egyensúlyt teremtettek a központi vezetés és a produktív üzemevezetés közt. Kiépítették a statisztikai anyaggyűjtést és hozzáállták nagyobb tervek kidolgozásához, először csak egyes termelési ágakra (Lenin elektrifikálási terve), majd később a gazdasági élet egészére vonatkozólag. Előbb csak egy évre állították fel a kontrollszámokat, a termelési célpontjait, majd az évek sorára. Közben a termelés erős lendületet vett: az 1920–21-es mélypont után hat évvel a mezőgazdaságban, fogyasztási iparban és részben a nagyiparban elérte a békenívót. Számos kísérleten, válságon, koncesszióon keresztül az irányvonal győzött: Oroszországban megvalósultak az egységes, átfogó és rendszeres tervezettség anyagi és szervezeti előfeltételei.

Ezen az alapon épült fel az ötéves terv. Ezzel lépett az orosz tervezettség a megvalósulás stádiumába. Az ötéves terv megszabja és szerves rendszerbe foglalja a gazdasági fejlődés irányát, konkrét célpontokat tűz ki annak minden területére. (Ipar, mezőgazdaság, áruelesztés, pénzügy, társadalmi tagozódás, népművelés stb.) Minden vonalon *rohamtempót* ír elő. A termelés már az ötéves terv küszöbéig is szokatlanul nagy tempóban emelkedett: az U. S. A. kivételével meghaladta a kapitalista országok tempóját, a háborúelőtti Oroszországról nem is beszélve. Az ötéves terv előirányzata azután

a történelemben példátlan meredekek vonalban tör fölfelé. Az eredeti terv arányszámai: ipar — 1:2,8, mezőgazdaság — 1:2,5, termelőeszközök és alapiparágak — 1:3,4 az 1928-as kiindulóponttól számítva. Az emelkedés mértéke a különböző termelési ágakban természetesen különböző: az ötéves terv Oroszország gazdasági szerkezetét céltudatosan átalakítja. Az iparfejlesztés, az *indusztrializálás* áll a középpontjában. Egyoldalú agrárszocializmus — amilyen Oroszország is volt — mindig ki van szolgáltatva a külföldi kapitalizmus gyarmatosító törekvéseinek: márpedig ameddig Oroszország elszigetelten áll a kapitalista államok gyűrűjében, addig más út nem marad hátra, mint a gazdasági függetlenségre, a lehető önellátásra való törekvés. Adott körülmények közt elkerülhetetlenül szükséges a gyors iparfejlesztés, mert önmagából kell kiépítenie az ipari ellátás egész rendszerét. Az épület alapjaira a nagyipar: mindenekelőtt erőforrásokra, nyersanyagokra és gépekre van szükség, hogy ezen az alapon a használati javak gyártása szélesebb mederben megindulhasson.

Az indusztrializálódás, az önellátás gondolata már akkor felmerült, amidőn — 1921-ben — külső segítségre, világforradalomra többé nem számíhattak, amidőn Oroszországnak le kellett számolnia az elszigeteltség tényével.

Tehát az ötéves terv elsősorban az indusztrializálás hatalmas programja. Elsősorban a termelés alapját kell megvetni: ezért fektet különös súlyt az elektromos erőforrások kiépítésére, vas- és fémiparra, szén és nyersolaj (petróleum) előállítására, gépgyártásra: a «kulcsiparokat» állítja az előtérbe. A terv célpontjai nem az utópiák kódében fogamoztak, a szédületes rohamtempó nem erőmutatvány vagy presztizskérdés, hanem a gazdasági helyzetből adódó szükségszerűség: a tervezettség létkérdése. A megvalósulás *lehetősége* megvan. Mert

munka

a roppant kiterjedésű orosz föld anyagban, potenciális természeti adottságokban igen gazdag (fában, petróleumban, gabonában, szénben vezet). De a legfőbb garanciát nyújtják a szocialista *tervezés* végtelen lehetőségei: hogy a termelés célja nem a profit és a piac, hanem a szükségletek fedezése, hogy nem «árut», hanem javakat termelnek. A termelés és elosztás racionális megszervezése, a «megtakarítások, amelyek a szabadverseny kiküszöbölésével járnak, a munka centralizálása egységes terv alapján, a pénzügyi ellátás és nyersanyagbeszerzés egysége stb. Ha egy jól szervezett tröszt óriási előnyben van az egyéni vállalatokkal szemben, mily előnyöket élvezhet a szocializált ipar, a trösztök trösztjei? — Az orosz tervgazdaság szervezeti fölénye a kapitalizmussal szemben nyilvánvaló.

Nem feladatunk, hogy az ötéves terv első két esztendejében elért *eredményeket* e helyen részletesen ismertessük. Legérősebb pontjai: a gépgyártás, elektrifikálás, nyersolaj- és petróleumtermelés. Ezeket a pontokon túlulja a tervet, megvalósítja az «ötéves terv négy év alatt», sőt (a nyersolajtermelésben) az «ötéves terv két és fél év alatt» — jelszót. Más vonalon, m. p. a hutáiparban, teherszállításban — bár az eredmények jelentéktelenek — nem kielégítik a megnövekedett szükséglettel szemben. A vasúti és hajózási forgalom a nagykiterjedésű Oroszországban fontosabb mint bárhol: a transzportkérdés volt Oroszország egyik legsúlyosabb gondja a forradalom óta.

Általában az ötéves terv eredményeinek megbírálásánál és lemérésénél a következő szempontokat kell szem előtt tartanunk:

1. Mennyiben valósultak meg az eredeti, illetőleg a később (1930-ban) felémelt kontrollszámok? Példa: a széntermelés a második évben az eredeti terv célszámát elérte, de a felémeltet nem. Viszont a nyersolajtermelés a felémelt kontrollszámot is túlszárnyalta.

2. A teljesítmény fölbecsülésére össze kell hasonlítani az elért eredményeket a háborúelőtti szinttel, illetőleg az 1920—21-es mélypontra: Oroszországnak a termelés háborúutáni újjászervezésénél összehasonlíthatatlanul nehezebb feladatot kellett megoldania, mint bármelyik kapitalista államnak. Példa: a vegyipar (műtrágya stb.), amely Oroszországban egészen új iparág, vagy az elektromos ipar, amelyben szintén rengeteg pótolni való van. Vagy pl. a nyersvasban már békében elért egy bizonyos szintet, ami azonban a háború és forradalmi harcok után majdnem nullára zsugorodott és igen nehezen emelkedett fel a háború előtti vonalra.

3. A szükséglet, a *fogyasztás* az új Oroszországban eddig ismeretlen mértékben nőtt. Ki kell elégíteni a parasztok és munkások roppant tömegeit, amelyek azelőtt nem számítottak fogyasztónak. (A cipőgyártás pl. erősen fejlődik, mégsem elég.) Ez nemcsak az élelmészre és fogyasztási iparra áll. Általában az egyes termelési ágak egymásnak diktálják a tempót: az egyik iparág fejlődése megköveteli a vele kapcsolatos ág megfelelő haladását. A gazdasági élet szerves egész; ez a tény a tervgazdaságban tudatosodik és gyakorlati irányelvű válik. (Példa az áruszállítás, vasut és hajózási kiépítése: bármily nagy is a teljesítmény, a roppant igényeket nem elégíti ki.)

4. A kapitalista országokkal való összehasonlítás. Ezen a ponton sok hamis beállítás és statisztikai visszaélés fordul elő. Rendszerint kiválasztják valamely kapita-

lista ország (valamely iparágban) elért mennyiségét és párhuzamba állítják az oroszal. Így pl. a német kőszéntermelés már 1927-ben kb. 153 mill. tonnát tett ki, míg az orosz szénbányászat a legjobb esetben — a felémelt kontrollszám szerint — 1932-ben följut 103,5 mill. tonnára. (Tehát a statisztikus köszönetben Németországot hasonlítja Oroszországhoz. Az, hogy pl. vasércben a két ország már 1929-ben egy szinten volt, nem érdekli.) — Hasonlóképpen érdekes statisztikai szabadságokat a termelési fejadagok összemérése. Igaz, hogy a 150 milliós Oroszország a maga sajátos gazdasági szerkezetével pl. a 45 milliós iparállam, Anglia mellé kerülhet az összehasonlításban, de legalább lehet vonni a tanulságot: s ez a kapitalista termelés fölénye. — Sőt, Oroszország igényes bírálói tovább vonják a párhuzamot: most már Amerika és Oroszország között. Hogy ezeket a számösszehasonlításokat ma Oroszország nem állja meg, az természetes. De ne felejtjük el, hogy Északamerika termelése az egyes fejlett európai kapitalista országoké is messze meghaladja. Kezében tartja (1927-ben) a világ össztermelésének 27,6%-át, ugyanakkor, amikor egész Európa együttvéve (Oroszország kivételével) a világtermelés 28,9%-át szolgáltatja. Ezek példák a tendenciózus, kiragadott statisztikai összeállításokra. De az eredmény megítélésénél, a statisztika-felhasználásnál nem szabad szem elől téveszteni a gazdasági élet egészét, annak összefüggéseit. Az ipari államok, m. p. Németország vagy Anglia *specializálva* vannak bizonyos termékekre és cikkekre. Főlős mennyiséget termelnek az *export* céljára, ezzel szemben pl. mezőgazdasági javakat külföldről importálnak. Oroszország helyzete más: a buzatermése már 1928-ban az U. S. A. színvonalán állt, a bevetett területe pedig kb. akkora volt, mint egész Európáé együttvéve. Oroszországot az ipar szempontjából nem mérhetjük össze minden további nélkül Európa ipari exportországaival.

Az orosz össztermelés 1928—29-ben 23,7%-kal, 1929—30-ban pedig az ötéves terv második évében 25%-kal emelkedett. A második év emelkedése elmaradt a *felémelt* kontrollszám mögött (20-ról 32%-ra emelték), de ez a lendület is „oly hatalmas, hogy kétséges, vajjon továbbra is fenntartható-e” — írja egy angol polgári közgazdász. De a tempó fenntartása nem kétséges a *szocialista tervgazdaság* alapján. Bizonyos, hogy ily gyors fejlődés a háborúelőtti Oroszországban elképzelhetetlen volt és a mai kapitalista országok tempóját jóval felülmúlja. Ez érthető, ha a mai kapitalizmus és a szocialista tervgazdálkodás belső tendenciáit hasonlítjuk össze. A mai monopólkapitalizmus „tervezésének” — kiutat keresve a válságból, amelybe egyre győgyíthatatlanabban helegabalyodik — igyekszik *lefojtani* a termelőerőket; a kartellek minden vonalon „szabályozzák”, azaz gátolják a termelés további növekedését. A többtermelés a mai kapitalizmust még mélyebben furja a válságba. Ezzel szemben a szocialista tervgazdaság minden érdeke a termelőerők korlátlan *kifejtésére van beállítva*. A nagytöke országában süllyed a termelés vonala: az Egyesült Államokban 32%-kal, Németországban 28%-kal esökkent 1929 közepétől számítva. Szemben áll ezzel az évi 25%-os emelkedés Oroszországban. A fejlődés általános tendenciája tehát igazolja azt az orosz jelszót, hogy „utóérmi és túlhaladni a kapitalista országokat”. Gazdasági haladás, produktív „többtermelés”

ma csak a szocialista tervgazdaság alapján lehetséges.

Az orosz gazdasági eredmények nagyságát és jelentőségét nem vonhatjuk kétségbe. Felmerülhet azonban az az ellenvetés, hogy a fenti számok csak a termelés mennyiségi eredményeit mutatják, amelyekből nem tűnik ki, hogy a termelt áru tényleg használható, jó áru-e. Ezek a kétségek nem egészen alaptalanok. A *minőség* feljavítása érdekében tényleg sok a tennivaló és ennek teljes tudatában van az orosz kormány. A propaganda, a „harc a minőségért” a forradalom eleje óta folyik a napisajtó, munkásszervezetek és egyéb eszközök felhasználásával. Ezeket a fogyatékosokat Oroszország ellenségei természetesen katasztrófává fújják fel, bár ez természetes velejárója minden kezdődő industrializációnak; hasonlóképpen volt a fejlődésük elején álló kapitalista országokkal is.

De nemcsak az szükséges, hogy mennyiségben és minőségben egyaránt haladjanak, hanem olcsón is kell termelni. A termelési költségek és ezzel kapcsolatban az árak leszorítása — ez a következő nagy orosz feladat. Ezen a ponton eddig nem sikerült elérni az ötéves terv célkitűzéseit. Az elmaradás több tényezőre vezethető vissza, amelyek közül a két legfontosabb alapfeltételt vóljuk. Ezek: az üzemi munka racionalizálása és a képzett munkaerő.

A *rationalizálás*, a munkaproduktivitás fokozása, a géplehetőségek teljes kihasználása nélkülözhetetlenül szükséges a termelés emeléséhez. Természetes, hogy a racionalizálás szerepe és funkciója a szocialista gazdaságban egészen más, mint a kapitalizmusban. Nálunk a racionalizálás valóban a profitot gazdagítja, a kizsákmányolást segíti elő, munkanélkülségre vezet — ezért harcol a munkásság speciálisan a *kapitalizmus* racionalizálása ellen. Viszont a kollektív társadalom rendszerében a racionalizálás a munka fokozott eredményességét jelenti és — nem lévén profitgazdálkodás — gazdasági következményeiben a munkásság jólétét szolgálja. Hogy közben rá kell szokni a modern munkamódszerekre és munkafegyelmre és hogy ez az orosz átlagmunkásnál — márcsak a gyakorlat hiányánál fogva is — nem megy minden nehézség nélkül, az természetes.

Képzett munkaerőre az orosz tervnek sürgős szüksége van. Oly hatalmas program, mint az ötéves terv, szükségképpen nagy igényeket támaszt a munkássággal szemben. A kívánt többtermelést csak intenzív, fegyelmezett munkával lehet elérni. Ki kell nevelni azt a munkástáborot, amely kedvvel és kellő szakképzettséggel dolgozik a szocialista termelés kiépítésén, tudatában annak, hogy önmagáért dolgozik. De ma még az átmenet korát éli Oroszország, a szocialista építés öntudata még nem tört utat oly széles rétegekben, hogy ne lenne szükség a „munkafokozás és huzdítás egyéb eszközeire is. Innen a jutalmazások rendszere, a sportzerű gyárversenyek, a gazdasági rohamcsapatok. A közvélemény, a napisajtó közepontjában a társadalmi munka áll, új szociális munkamorál alakul ki. Ez az emberátformálás ma még az indulás korában van — ezért kell átmenetileg oly eszközöket is felhasználni, amelyekre a kialakult szocialista öntudatnak már nem lesz szüksége. De az ut adva van: a munkás már nem a termelés rabslolgája, hanem aktív, termelő hatóerő. Együtt dolgozik az üzemi vezetőjével, résztvesz a tervek kidolgozásában, kifejtheti az azelőtt

elfojtott produktív erőit az üzem és a társadalmi termelés javára. Mindehhez nem elég a lelkesedés; szakképzett munkásokra van szüksége Oroszországnak, ebben van hiány.

Ezért fektetnek különös súlyt Oroszországban a munkásszakoktatásra, a tanulatlan munkás átképzésére. Rengeteg iskola, átképzőtanfolyam, gyári laboratórium és «munkásfakultás» rohammunkával készíti elő a technikai szakembereket, mérnököket és szakmunkásokat. Az orosz technikai szakoktatás módszerei és szervezetei kitűnőek, fölülmúlják Angliát. A munkásnevelés már a legfiatalabb korban kezdődik: elve a gyakorlati élet és az oktatás teljes egysége. A munkás és mérnök, gyakorlati munka és elméleti tanulmányok között leomlanak a válaszfalak, amelyeket a kapitalista osztálytársadalom emelt közéjük. A gazdasági építéshez képzett, kulturált emberanyag van szükség: kell a rengeteg iskola, újság, könyvtár és az új orosz népnevelés egész hatalmas apparátusa. A népkultúra emelése a legszorosabb kapcsolatban áll az öt éves tervvel. A feladat nem könnyű: az évszázadokon át cári barbarizmusba fojtott orosz népet kell átnevelni. Az öt éves terv a világtörténelem legszélesebb kulturaprogramját valósítja meg.

Az orosz tervgazdaság a mezőgazdasági termelés forradalmi átforgatását jelenti: az öt éves tervben jutott el a régen vajdó orosz agrárkérdés a megoldás stádiumába. A probléma a forradalom megindulása óta ez volt: hogyan lehet a 24 millió szerkesztőródot egyéni parasztságosítást a központi tervgazdaság irányítása alá vonni? A szocialista tervgazdaság újat mindenteljesen kereszteltek a parasztszektortok milliói. A forradalom földosztása óta az agrárpolitika arra irányult, hogy a paraszttömegeket lehetőleg semlegesítsék. Az első szakasz (hadikommunizmus) fegyverszünetet felváltotta a NEP kereskedelmi szövetsége. De ezzel megerősödött a gazdag paraszt, a „falusi burzsoázia” és ezt a — lappangó vagy nyílt — ellenforradalmi erőt nem lehetett a szocializmus szolgálatába állítani. Másrészt elsősorban ezek a nagyparasztk szolgáltatták a piacra kerülő gabonát és élelmet: tőlük függött az ország élelmezése. Ezt a hatalmat ki is használták (termelés szabotálása stb.). Nem elég tehát a parasztság semlegesítésére törekedni, hanem meg kell nyerni a paraszttömegeket a szocializmus számára, be kell állítani a tervgazdaság egységébe. Ez Agrár-Oroszország sorsdöntő kérdése. Energikus osztályharc a falusi felsőréteg, a kulak ellen — ez a követelmény már régen fölmerült orosz vezető körökben, de a következetes megvalósítására csak akkor kerülhetett sor, amikor a tervgazdaság mögött már kellett agrárhátvéd állni, amikor saját keretein belül már oly élelmezési források fölött rendelkezett, amelyek a kulaktól való függetlenségét — legalább is bizonyos mértékben — biztosították.

Erre egy út van: a mezőgazdaság kollektivizálása. Valóban, ez a tendencia tört utat az öt éves terv során: könnyörten harc nem „a parasztság”, hanem a parasztság 10%-át kitevő kulakréteg ellen, ugyanakkor pedig a szovhozok (állami mintagazdaságok, „gabonagyárak”) és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek különböző fajtáinak (kolhoz, kommuna, artele stb.) erőteljes támogatása és fejlesztése. Szövetség a közép- és szegényparasztsággal, a kollektív szervek gyors kiépítése, harc a kulak ellen — ez az öt éves terv agrárpolitikája.

Az akció nem ment simán: fölösleges

erőszakosságokra, kényszerkollektivizálásokra vezetett, gyakran a szélesebb parasztrétegek elleni irtóhadjárat lett belőle, amire viszont a parasztk ismét szabotálással, az állatlálmány tömeges leölésével feleltek. 1929 őszén a bevetett terület fele már kollektivizálva volt (a terv kevesebbet írt elő), de csakhamar kiderült, hogy a rohamos kényszerkollektivizálás eredménye nagyrészt csak látszateredmény. Ekkor, 1930 tavaszán új fordulat állt be az orosz agrárpolitikában: az elcsúszott kollektivizálás sürgős felülvizsgálása és leépítése, visszakanyarodás a biztosabb, egészségesebb alapokra. Igaz, hogy a kényszerkollektivizált parasztk tömegesen hagyták el a kolhozokat, 30—40%-os visszaesés állott be, ezzel szemben azonban a kényszer megszűnt és ma a kormány inkább arra törekszik, hogy a szegény- és középparasztk önként lépjenek be a szövetkezetekbe. E célból a kolhozokat messzemenő kedvezményekben részesíti (adóengedések, koncessziók a középparasztnak a jövedelemföldosztásban, hitelkedvezmények, üzemanyag- és gépeltetés). Ez a hajlékonyabb agrárpolitika meg is hozta a gyümölcsét: ma már a parasztagazdaságok több mint egyharmada ismét kollektív gazdaságban dolgozik, és ami nagyon fontos, a piacra kerülő gabona több mint fele kollektív üzemekből származik. Jelen pillanatban a legégetőbb probléma az állattenyésztés újraszervezése és az agrárterületek célszerű újraosztása.

A kollektív gazdaságoknak bizonyoságot kell tenni arról, hogy ez a termelőmód tökéletesebb, mint a paraszti magángazdálkodás. Ezt a kolhozok — de főleg a szovhozok — valóban gyakorlatilag igazolják. Munkamódszereik racionálisabbak, termelői költségekük alacsonyabbak, a föld hozadéka pedig jóval magasabb, mint a kisbirtoké. Csak a technizált, modern eszközökkel dolgozó kollektív üzemek győzhetik le a primitív kisbirtokot, csak ez vezethet a mezőgazdasági termelés szocializálására. Ennek alapfeltételeit, az elektrifikálást, a mezőgazdasági gépellátást hangsúlyozta ki Lenin is. A traktorok, gépek tömegére van szükség a kollektív agrártermeléshez. A mezőgazdasági gépipart forszorozzák; első helyet foglal el és „ha ebben a mértékben emelkedik tovább, csakhamar első lehet a világban, még nagyobb, mint az Egyesült Államoké”. A gép forradalmasítja a mezőgazdasági termelést; az ipar és mezőgazdaság határait elmosza. Megváltoztatja a földmunkásság életét, új embertípust teremt a földműzragadt, primitív orosz paraszti helyén. Megváltozik a termelőmód: megváltozik az ember.

Bizonyos, hogy az orosz terv mai szakasza meglehetősen súlyos terheket ró arra a munkásgenerációra, amely végigszenvetted a háborút és végigküzdötte a forradalmat. Még bizonyosabb, hogy a „rabszolgamunka” és a „feneketlen nyomor” legendája a sajtódemagógiában, a burzsoázia fantáziájában született. Ha a munkaviszonyok minden vonatkozását tekintetbe vesszük, nyilvánvaló, hogy az orosz munkásság átlaga lényegesen jobban él ma, mint a háború előtt és jobban él, mint sok európai ország munkássága. (Pl. nincs munkanélküliség.) Sok tekintetben nélkülözéseket kell elviselnie; ezek a viszonylagos nélkülözések onnan erednek, hogy az öt éves terv az industrializálódás tervé. A munkáhozadék szokatlanul nagy részét kell „akkumulálni”, termelési befektetésekre fordítani, amelyek csak később hozzák majd meg fölélyhető gyümölcsüket.

Oroszország áldozatot hoz a jövőért. De abból a lényből, hogy ma elsősorban az ipari termelés és nem az élelmezési szükségletek kielégítése van napirenden, korántsem lehet arra következtetni, hogy az orosz gazdaság nem lenne tervgazdaság. A tervgazdaság formai fogalom: a gazdaság tervszerű szervezete, egységes, céludatos és racionális irányítására vonatkozik. Annak a sorrendje viszont, hogy mit termelnek előbb és mit termelnek azután, a mai Oroszország helyzetéből szükségszerűen következik.

Vita tárgya az is, hogy az öt éves terv mennyiben nevezhető szocializmusnak. Ezt a kérdést nem lehet igennel vagy nemmel eldönteni. Némelyek arra esküsznek, hogy a mai orosz gazdaság: államkapitalizmus, hiszen maga Lenin mondta. Igaz, hogy Lenin az államkapitalizmusról, mint a szocializmus felé vezető ut aktuális szakaszáról beszélt. — csak éppenhogy 1921-ben, tíz évvel ezelőtt. Azóta pedig Oroszország — a rohamtempójú Oroszország — némi változásokon ment keresztül. A tervgazdaság elején az össztermelés majdnem kétharmadrésze magánkézen volt, a tervgazdaság felé csak az első lépéseket tették, a mezőgazdaság kollektivizálása még csak egészen kezdetleges állapotban volt, a magánkereskedelem tullegeit. Az arany időkben lényegesen eltulódott a szocializált termelés javára. Ma már államszocializált trösztök, szindikátusok és szövetkezetek foglalják el az ipari, sőt mezőgazdasági termelés és áruforgalom nagyobbik részét, márpedig az orosz állam nem a tőke, hanem a proletariátus szerve. A szabad piac megszüntetése még nem sikerült maradéktalanul, de a szocializált gazdaságban ez a fogalom egészen mást jelent, mint a piac számára termelő kapitalizmusban.

A szocialista tervgazdaság javakat termel a társadalmi szükségletek kielégítésére és nem árut a vásárlóképes piac számára. Az államilag előírt „ár” az orosz gazdaságban csak a csereviszony jelé, bankok hitelműveletit csak a tervgazdaság szabályozó eszközei. A termelőeszközök köztulajdonban vannak, tehát „az összegek, amelyek a szocializált vállalatok mérlegeiben haszon gyanánt mutatkoznak, nem nevezhetők kapitalisztikus értéktöbbletnek: nem a termelőeszközök birtokában levő osztály javára folynak be, hanem a közösség a maga szervei útján kezeli ezeket: felosztja az akkumulálandó és elfogyasztandó részre”. A régi nevek, mint például tőke, profit, ár, bér ugyan még megvannak, de lényegesen más fogalmat jelentenek. A szocialista tervgazdaság összefüggéseiben, a gazdasági kategóriák szerepe (funkciója) megváltozott. Eszerint a „kapitalizmus” megjelölés még csak az „államkapitalizmus” leszelidítésben sem alkalmazható a mai — és tíz év óta meglehetősen megváltozott — orosz gazdaságra. Bizonyos, hogy az öt éves terv még nem a „kiteljesedett szocializmus”. Orosz hivatalos körök szerint is „átmeneti terv”, amelyet a tervek sora kell kövessen a tervgazdaság fejlődésvonalán. De az európai kapitalisztikus országok vajjon nincsenek még ma is telve feudálisztikus maradványokkal, van-e „úsztá” kapitalizmus? De a termelés alapelvei kapitalisztikusak, ezért beszélhetünk kapitalizmusról. Az orosz tervgazdaság alapelvei viszont szocialisztikusak: ebben az értelemben az öt éves tervet a szocialista gazdasági rend első fejezetébe sorolhatjuk. Kezdet a fölély vezető uton.

Nádas Endre.

munka

AZ ÖTÉVES TERV KULTURVONALA

Ha kulturáról beszélünk, akkor a polgár és az a munkás is, aki polgári gondolkozású, a polgári kultúra eredményeire gondol. Az új kultúra, a szocialista kultúra eredményeit ők úgy képzélik el, hogy új „szocialista Shakespeareket vagy Beethoven-eket” keresnek. És mivel az orosz forradalom még nem teremtette meg ezeket a nagyságokat, kételkednek abban, hogy a forradalom szocialista kultúrforradalmat is jelent.

Akik így gondolkoznak (és sajnos nagyon sok, magát szocialistának nevező munkás és „radikális” polgár is beleesik ebbe a hibába) megfélemlenek arról, hogy a polgárság az ő „eredményeit” és csúcspontjait évszázadok alatt teremtette meg. Ahhoz, hogy a proletáriátus, hasonló, az ő világszemléletének megfelelő, kulturértékeket teremtsen, ahhoz elsősorban a tömegeket kell megismertetnie a kultúra legemlékezőbb eredményeivel.

Elsősorban a polgári kultúra felhasználható elemeit kell kiszármaztatni és eljuttatni a tömegek közé és ezt a feladatot, amely a szocialista kultúrforradalomnak csak az első fejezete, szolgálja az orosz öt éves terv teljes egészében.

Ezt szolgálják a *politikai hatalmi eszközök*, amelyek azelőtt a polgárságnak, most a proletáriátusnak könnyítik meg a kulturfejlődését. A *gazdasági átépítés* pedig a kulturértékeknek a tömegek számára való termelését és olcsó árát teszi lehetővé. A *szociális intézkedések* eredménye, hogy a tömegek munka után tanulhatnak, olvashatnak, rövidebb munkaidővel és nagyobb munkabérral kulturát szerezhetnek. Ezekkel az elemi *politikai, gazdasági és szociális* rendszabályokkal megteremtik a szocialista kultúrforradalom előfeltételeit, de ezenkívül úgy formálják az embereket, hogy azok változásukban új szükségletekkel, új kívánságokkal lépnek fel, kívánják a kulturát és maguk indulnak el, mint a szocialista kultúrforradalom új hajtóerői.

Ha meg akarjuk vizsgálni, hogy ezen a területen az orosz forradalom mit végzett el és az öt éves terv milyen célokat tűzött ki, akkor négy időszak adatait kell egymás mellé állítanunk.

Az első szakasz: a cári Oroszország ideje. Milyen volt a helyzet az orosz forradalom előtt, mit vett át az orosz forradalom?

Az orosz forradalom nem vehette át a polgárság kulturájának vívmányait, mert az orosz polgárság kisebbségben volt és bizonyos mértékben, mint ellenzék, harcot folytatott az uralkodó cári rezsim ellen és így polgári kulturáról Oroszországban nem lehetett szó. Ez egyrészt nehezítette a helyzetet, másrészt nem rakta meg az orosz dolgozókat a kispolgári kultúra tehertétéivel. Megnehezítette annyiban, hogy míg a nyugati fejlett ipari államoknak érdekük volt, hogy a magasabb színvonalú termelésben résztvevő tömegek a kulturának bizonyos értékeivel megismerkedjenek, addig Oroszországban a jelentéktelen polgárság nem tudta az orosz tömegeknek a kultúra legemlékezőbb vívmányait (írni-olvasni tudás) se biztosítani.

1917-ben 100 ember közül az Egyesült Államokban tanult 22, Angliában és Németországban 17—17, Ausztriában 15, Franciaországban 14, Oroszországban 3 ember. Egy tanulóra az Egyesült Államok kiadása 130 márka, Oroszországnak 29. Viszont az Egyesült Államok 90 millió lakosából 17 millió gyerek járt iskolába 506 ezer tanítóhoz, Oroszország 160 millió lakosságából csak 6 millió gyerek, akiket 154 ezer tanító tanított.

Természetesen még lesújtóbb az eredmény, ha megnézzük, miként és mit tanítottak az orosz iskolában? Az orosz cár többször utasította minisztereit, hogy elsősorban volt tisztet alkalmazzanak tanítóknak, hogy a kormányzók, pópák, főnemesség és püspökségek utasítása szerint vezessék az iskolákat és végül a legfőbb tantárgy mindig és mindenütt a vallásoktatás legyen.

Ezt az örökséget vette át a forradalom.

Az első időben keveset tudott változtatni rajta. A polgárháború, az élet-halálharc évei voltak ezek és minden eszközzel elsősorban a fiatal köztársaság megmaradásáért, a politikai hatalom megtartásáért kellett küzdeni. A hadi-

kommunizmus után, a Nepkorszak elindulásakor 1920—1921-ben következett be a fordulat. Az 1914/15. év 104 ezer elemi iskolájának 7.200 ezer tanulóval szemben 1920—1921-ben 114 ezer iskolának 9 millió 200 ezer tanulója volt. Ugyanígy mértékben emelkedett a középiskolák és főiskolák, illetve az ezekben tanuló diákság száma.

De a forradalom nem elégedett meg a meglévő iskolatípusok átvételével és azoknak a proletáriátus előtt való megnyitásával. Már 1920/21-ben 54 „Munkásfakultás” működik és 180.000 munkás- és parasztyermekket készít elő a főiskolákra. Ugyanekkor a tömegek politikai képzését szolgálják a „Politikai elemi iskolák”, 10 ezer iskola 265 ezer tanulóval. A politikai középiskolák száma 47 cca 3000 hallgatóval, a két „Kommunista főiskolán” 1700-an tanulnak. Ezen kívül kezdetét vette a felnőtt analfabéták oktatása 18 ezer kurzuson 456 ezer résztvevővel.

Ez volt a helyzet a második időpontban, a polgárháborúk lezajlása után. A harmadik időpont az orosz forradalom másik nagy fordulópontja, 1927—28. az öt éves terv elindulása. 1927-ben közvetlenül az öt éves terv életbelépése előtt a kulturhelyzet adatai a következők:

Az elemi iskolákba járók száma 1921-hez viszonyítva mindössze 10 százalékkal növekedett, de a középiskolások 40 százalékkal voltak többen, mint a Nepkorszak elején. A politikai főiskolákon most már hatezren tanultak és az analfabéták oktatása 46 ezer kurzuson több mint másfél millió hallgatóval történt.

De a kultúra minden területén nagy erőfeszítéseket fejtenek ki. Az újságok példányszáma a háború előttinek több mint háromszorosra, a megjelent könyvek példányszáma 70 százalékkal több, mint közvetlenül a forradalom előtt.

Mindaz azonban nem volt elegendő. Az új társadalom felépítéséhez, az új, magasabbrendű termeléshez, magasabb színvonalú emberek, képzettebb, kulturáltabb munkások kellenek. Még ebben az időpontban is, a szakszervezetek adatai szerint, a fém munkások 20 százaléka, a textil munkások 24 százaléka, a bányászok 26 százaléka, de az élelmiszeriparban dolgozók 50 százaléka, sem megfelelő ipari oktatásban nem részesült, sem írni-olvasni nem tudott! Ilyen körülmények között érthető a szakmunkás hiány az orosz termelésben, a munkateljesítmény csökkenése, a gépek gyors elhasználása és mindaz, ami a termelői alacsony kultúrnyívójából következik. Mindez kényszerítette az orosz forradalom vezetőit, hogy a kultúrforradalom kérdését, mint döntő problémát kezeljék. Lenin erről a kérdésről, közvetlenül halála előtt, ezeket mondta:

„Hogy ténylegesen szocialista országgá váljunk, ahhoz nincs másra szükségünk, mint éppen a kultúrforradalomra, de ez a kultúrforradalom hallatlan nehézségek elé állít bennünket, nemcsak kulturális tekintetben (hiszen az analfabéták országa a mi országunk), de anyagi tekintetben is; hogy kulturáltakká legyünk, szükséges az anyagi termelési eszközöknek bizonyos fejlődése, bizonyos anyagi bázis.”

A Lenin által említett anyagi bázist a szovjet elsősorban az ipari termelés példátlan növekedésével igyekszik megteremteni. Bizonyos, hogy a hallatlan ipari fejlődés egyúttal a fejlődésben résztvevő ipari munkásság kultúrnyívóját jelentékenyen emeli, viszont ezzel eltávolítja ezt a réteget a lakosságnak kultúrnyívójában alacsonyabb nagy tömegétől. Ez az eltávolítás a kaszképződés veszedelmét rejtheti magában, hasonlóan, bár közel sem olyan hatalmas mértékben, mint ahogy ez az Egyesült Államokban a kultúra legmagasabb színvonalának és a barbarizmusnak, a magas színvonalú mechanizált termelésnek és a négerlincseléseknek, stb. egymás mellettiségében mutatkozik.

Ezért is fontos az általános kultúrnyívó emelése, amely cél elsősorban az öt éves terv analfabétizmus elleni intézkedései szolgálnak. Az öt éves terv életbelépése előtti öt évben 7 és fél millió analfabéta felnőtt tanulta meg az írás-olvasást. De 1927-ben még mindig 50 millió, tizenkét évesnél idősebb analfabéta volt Oroszországban. Ebből 34 millió paraszttárs és 12 millió a vidéki férfilakosság. Az öt éves terv végén majd kétötöde, 19 millió analfabéta, már

írástudó lesz. A befejezett első év végén 2.700.000 ez a szám, a második évben cca 7.000.000-t értek el, szóval minden jel szerint az öt év elmúltával a tervet messze meghaladó eredményként az írástudatlanok száma nem fogja meghaladni a 20 százalékot. Az általános iskolakötelezettség bevezetése egyelőre csak az elemi iskolákra szorítkozik és itt is csak a 8-tól 12 évesig foglalja magába a gyermekeket. 1928-ban, a terv megindulásakor, az összes iskolásgyerekek száma 8 millió volt, amely szám messze felülmulja a cári Oroszország megfelelő adatait. A terv első évében ez a szám 10 millió fölé emelkedett és a második évben elérte a 14 milliót. Természetes, hogy ezt az iskolák növelése, tanítók kiképzése, tanszerek beszerzése nélkül lehetetlen lett volna végrehajtani. Erre a célra az első évben 420 millió rubelt, a második évben 620 milliót adtak ki. A tanítók átlagfizetését jelentékenyen emelték, hogy képessé tegyék őket nagyobb és jobb teljesítményekre.

A középiskolák szaporítása, természetesen, nem történhet ugyanilyen mértékben. Viszont nagy a különbség, ha a tanulók származását, osztályhoz tartozóságát tekintjük. 1914-ben a középiskolai tanulók 25 százaléka a nemesség és a legmagasabb hivatalnokok gyermekeiből került ki, 15 százalék papoknak és nagypolgároknak, nagykereskedőknek a gyermekei, a kispolgárok és iparosok gyermekei 32 százalékkal szerepelnek, a paraszt- és kozákgyerekek 25 százalékkal, a többi 3 százalék különböző származású. Közvetlenül a terv előtti időben felvett statisztika szerint: a főiskolákban a munkásság gyermekei 25 százalék, a parasztság gyermekei 26 százalék, a többi hallgatók nagyrészt az értelmiség osztályának gyermekei.

Hogy a munkások és parasztek gyermekei a középiskolát és a magasabb iskolát kijárhassák és az anyagi szükség ne kényszerítse őket korábban az üzembe, ezek a tanulók anyagi támogatást kapnak, amelynek fedezésére 400 millió rubelt rezerváltak.

A gyermekek nagy többsége azonban 14 éves kora körül kénytelen a gyárba menni, a termelésben résztvenni. Látványos ez az állapot majdnem azonos a kapitalista országok gyermek-dolgoztatásával, de ha közelebbről megnézzük, ennek éppen ellenkezője. Az ifjúmunkások az orosz gyárakban 4, illetve 6 órát dolgoznak és ez a munka egyúttal tanulás is az újfajta iskolatípusban, a „gyár- és műhelyiskolában”. A gyárban folyik a szakmai kiképzés, tanítás, az ifjúmunkások, a tanulók szakmai és általános tárgyakból kapnak alapos kiképzést, eközben termelnek is és munkájukért fizetést kapnak. Az első két évben körülbelül negyedmillió ifjúmunkás nyert ezekben a műhelyiskolákban kiképzést.

A felnőtt munkások szakmai kiképzése, mint már fentebb említettük, a magasabb nivóju termelés szempontjából döntő jelentőséggel bír. Az orosz munkásságnak csak 41 százaléka szakmunkás, ellentétben a nyugati kapitalista államok 60 százalékaival. Ezt a célt, valamint a mezőgazdasági szakmunkások, traktorgépészek, végzett gazdaszok, technikusok és szakemberek kiképzését, iskolává átalakított nagyüzemek, kollektív gazdaságok, mindenféle kurzusok, „Munkás-nevelőintézetek”, stb., stb. szolgálják. A munkások millióinak kell az ötéves terv végén elsőrangú szakmunkássá válniuk. A második év végén körülbelül háromnegyedmillió a már átképzett szakmunkások száma.

Még a szakmunkásoknál is nagyobb a hiány az elsőrangú specialistákban, a „specik”-ben, akik a technika kémia és más tudományok területén megfelelő tudással rendelkeznek. A szovjet elsősorban a dolgozók tömegeiből akarja kitermelni ezeket a specialistákat, hiszen nemcsak az a cél, hogy ezek a mérnökök, vegyészek, tudósok tudjanak. Ezeknek a szakembereknek világszemléletükben és beállítottságukban is a forradalom mellett kell állniuk és ezért érthető, hogy a szovjet elsősorban a proletársorsból származó tanulókat engedi a felsőbb iskolákba, egyetemekbe. Ugyanúgy, ahogy a kapitalista országokban lehetetlenné válik a tanulás és kiképzés azok részére, akik az uralkodó ideológiát nem feltétlenül szolgálják és vallják, ugyanúgy a szovjet is megnehezíti a nemességből, vagy a polgárságból származók kiképzését. Nem bízik bennük és csak akkor

hajlandó őket befogadni, amikor már a gyárban való hosszabb munkával, a mozgalomban való részvétellel, bebizonyították, hogy elszakadtak a régi ideológiától.

Akiket aztán tényleg szakemberekké képeznek, azoknak minden lehetőség megadatik a tanulásra és kutatásra. Sehol a világon annyi tudományos akadémia, sehol annyi állam által támogatott laboratórium, muzeum és tudományos intézet nincsen, mint Oroszországban. Csak a népoktatás, mezőgazdaság és a közegészségügy népbiztosságainak kutatóintézeteiben 10.000 szakember dolgozik, végez tudományos munkát. Az ötéves terv a tudomány fejlesztésére 2.2 milliárd rubelt irányzott elő.

A speciális tanítás és tanulás, az iskolai oktatás mellett a népművelésnek ezer és ezer eszközét használják fel az oroszok. A nép tízmillióinak felszabadulása emelte az igényeket és az emberek mindannyian tanulni, olvasni, művelődni akarnak, be akarják hozni a sok-sok évszázad mulasztásait. A legegyszerűbb igények kielégítésére az olvasótermek és „vörös sarkok” az egész országra kiterjedő hálózata szolgál. Ezekből, munkáskönyvtárakkal és munkásklubokkal együtt, több mint 40 ezer van a második év végén. 1928-ban 8500 mozgóképszínház volt Oroszországban, 1929-ben 12 ezer és 1930-ban számuk a 20 ezer fölé emelkedett. Az ötéves terv végén 35 ezer fölött lesz a számuk. A rádióleadók tömeges építéséről ijedten írtak a polgári lapok. Tény, hogy jelenleg cca 2 millió rádióhallgató van az országban.

A könyvtermelés jelenleg 80 százalékkal nagyobb az 1928-asnál. A lapok példányszáma az ötéves terv előttiéknél kétszerese. Ezenkívül ezek az újságok mind nagyobb tömeget foglalkoztatják a munkáslevelezőknek, nagyobb és nagyobb rétegét vonják be a közvetlen újságírásba, amivel újabb nagyobb rétegnek nő az ítélelképessége, megfigyelőtehetsége, éleslátása, kulturáltsága. Az újságok a napi életbe kapcsolódnak, a tömeg kezdeményezését és bírálatát serkentik.

Természetes, hogy a kulturforradalom keresztülvitele hallatlan feladatot jelent. Anyagiilag is, hiszen míg a cári Oroszországban a népnevelésre fejenként 2 rubel 18 kopeket költöttek, addig 1928-ban 6.84 volt és az ötéves terv végén 15.28 rubel lesz a fejkvóta. De nemcsak anyagi téren vannak nagy feladatok és nehézségek. Az emberek ellentállását is le kell győzni. Minden munkás, minden funkcionárius megérti, hogy az anyagi termelést minden eszközzel és minden módon javítani és emelni kell. De hogy ez a termelésjavítás mennyire függ a kulturnívó emelésétől, az még nem eléggé általánosan tudott és elismert. A régi szellem még nagyon ül a visszamaradt parasztkosságon és néhol ellentállnak az írást-olvasást terjesztőknek. Ezért van szükség, ugyanúgy, ahogy önkéntes iparhadseregek vannak, az önkéntes kulturhadseregekre. Ezek a „kulturkatonák” ma már százezreket kitevő tömegben, kisebb csoportokra osztva, lépik el az országot, mindenütt a kulturintézkedések gyorsított tempóját küzdve ki.

Szükség van erre, mert hiszen a tömegkezdeményezéssel a kulturforradalom gyorsabban és biztosabban megy előre. A kulturforradalom pedig a munkásság felszabadulásának döntő jelentőségű előfeltétele. Lenin maga mondja:

„Nem vagyunk azon az utópista állásponton, hogy a tömegek elő vannak készítve a szocialista társadalomra... A pártnak, mint a harcban az előőrsnek, főfeladata, hogy a tömegeket a nevelésben és művelődésben segítse, hogy ezzel a régi rendszertől öröklött régi szokásokat, a szűk magántulajdon-gondolkodást, amellyel a tömegek át vannak itatva, levessék...”

Minden attól függ, vajjon az élesapat visszareffen-e a feladattól, hogy önmagának saját felnemkésültségét nyitlan bevallja és önmagát alakítsa, önmagát megfelelően átformálja”.

Nádass József

E tanulmány forrásmunkája elsősorban Alfred Kurella: „Sozialistische Kulturrevolution im Fünftjahrplan” (Intern. Arbeiterverlag.)

munka

TÖRTÉNELMI DOKUMENTUMOK

NYILT LEVÉL

gróf Bethlen István miniszterelnök urhoz!

(Népszava 1931. VI. 20.)

Miniszterelnök Ur!

Junius hó 14-én debreceni beszédében azt mondta: „Igazságot az igazságtalannal meggyötörteknek, egyenlőséget az egyenlőtlenségbe taszítottaknak...”. Ön ezt a trianoni igazságtalanságokra értette. En mindenben aláírom ezt a megállapítást. De meg kell jegyezni, hogy ennek a megállapításnak az igazsága nemcsak a trianoni igazságtalanságokra áll, hanem azokra az igazságtalanságokra is, amelyek az Ön kormányzati ténykedése körül fölmerülnek. Nem akarok részletekre kitérni, nem akarok a választásokkal kapcsolatos igazságtalanságokra sem rámutatni, csak egy olyan tényt kívánok megállapítani, amelyet erre, mivelénk, a dolgozó nép rétegeiben nyomasztóan éreznek és amely igazságtalanság egyik legnagyobb baja közéletünk ziláltságának. A gondolat szabadságáról, a sajtó szabadságáról van szó. Arról a nagy eszményi gondolatról, amelyet 1848-ban úgy fejeztek ki, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon terjesztheti”.

A főlösletelt képviselőházban volt szocialista képviselőtársaim többször szóvalattették a Népszava üldözését. Elmondották és megállapították, hogy a Népszavával különleges eljárást tanúsít az ügyesség. Kapjuk a pöröket nyakra-főre olyan közleményekért, amelyek a kormány ténykedését tették bírálat tárgyává. Olyan közleményekért, amelyek nem lépik túl az ellenzéki bírálat határait és tényekre vannak alapítva.

Íme, miniszterelnök ur, 77 sajtópör. Ön is, más is elolvashatja ezeket a közleményeket, megjelöltem pontosan, hogy a Népszava mely számában jelentek meg és ítéletet mondhat róluk, hogy állétek-e a „jogos kritika határát” és vannak-e bűncselekmények.

Miniszterelnök Ur! Az Ön megállapítása, hogy „igazságot az igazságtalannal meggyötörteknek, egyenlőséget az egyenlőtlenségbe taszítottaknak”, mennyivel nyomatókosabb, hathatósabb és fölemelőbb volna, ha ezt az elvet nemcsak a trianoni igazságtalanságokkal szemben, hanem itt benn az ország belső területén is érvényesítené. Csak ezt akartam mondani!

Parkas István,

a Népszava felelős szerkesztője.

MILOTAY ISTVÁN VEZÉRCIKKÉBŐL

(A Magyarországi 1931. VI. 21. száma.)

Az első benyomás, amely Nagykőrösön az idegen látogatót fogadja, a nagy csendesség... De ezen az alföldi megszokott csöndességén túl csakhamar megérzünk

egy másik csendet... Évek óta csak suttogva beszélnek Csonka-Magyarországon s a mostani választások is ennek a suttogó közvéleménynek jegyében folynak le. Senki sem méri a nyilvánosság előtt hangosan megmondani, mit gondol, vagy mit akar, csak suttogva, hogy messze ne hallatszék, hogy valaki avatatlan meg ne hallja. A boltokban, a műhelyekben, az irodákban, a hivatalokban, mindenütt csak suttogva nyilatkoznak. Az utcán, ha két-három-négy ember találkozik, (bár mostanában a három emberből álló csoportosulást tiltott gyűlés című feloszlóják), akkor is csak suttogva beszélgetnek s közben mindenki jobbra-balra, hátrafelé tekintget, látják-e őket és kik látják, mert mindenki figyel minden járókelőre, minden álldogálóra. Még otthon, a családi ház falai között is, amint politika kerül szóba, egyszerre elhallgat a beszéd, az emberek szinte önkéntelenül az ajtóra és az ablakokra néznek, hátha füle van a falaknak is... Mi sokat firkálunk, beszélünk oda-önn Budapesten évek óta erről a rendszerről, de csak így, egy ilyen próbatétel, egy választás társadalmi, lelki, érzelmi keresztmetszetén, ennek élményeinek keresztül jön rá az ember, mi ez a szó és mit jelent körösi, vagy akár megvaszói, vagy ceglédi, vagy csongrádi valóságában... De mit csinálhat egy magára hagyott ellenzéki jelölt, akár egy egész irányzat, ezzel a vasbeton-sáncok közé beasott, mindenütt jelenlévő hatalommal szemben? Ahol egy párt ennyire állam lesz az államban, sőt állam az állam helyett, ott minden kísérlet, amely politikai változásra tör, szükségképpen a felforgatás jellegét kapja. Az uralmon lévő párt az államot és államrendet látja önmagában megtámadva minden ellenzéki kísérletől, megbuktatása parlamentáris eszközökkel majdnem lehetetlenné válik s ha kényszerű okoknál fogva mégis bekövetkezett egyszer, pártválságból csakugyan államválsággá válik. Így volt ez a Tisza-féle párturalom bukásával kapcsolatban s ezen az uton mennek, ugyanilyen eredmény felé mennek azok, akik a mai rendszert megdönthetetlenül merevílik. Az orosz forradalmat és összeomlást ugyanilyen politikai és néplélektani okok hozták létre...

NYILT LEVÉL

dr. gróf Kiebelberg Kunó kultuszminiszter urhoz!

(Népszava 1931. VI. 13.)

Néhány nappal a képviselőház feloszlása előtt, amidőn Ön pártunk szegedi jelöléséi felől érdeklődött, azt az óhaját fejezte ki, hogy Szegeden tiszta és erőszakmentes választást szeretne. Az a néhány nap, amelyet a szegedi választókerületben töltöttem, meggyőzött arról, hogy a miniszter ur kívánságát a hatóságok nem nagy tiszteletben tartják. Nem is szölok az apróbb hivatalos packázé-

sokról, így nem említem meg, hogy a kultuszminiszter ajánlóveit a tanítók és tanítónők az általunk szentnek tartott iskola falai között iratták alá a megrémített szülőkkel. Nem szölok a városi územekről, ahol a munkást a kenyere és meggyőződése között való választás elé állították. Amit azonban nem hagyhatok szó nélkül, az vasárnapi naggyűlésünk betiltása.

Lehet, hogy politikai naivitás azt hinni, hogy minden jelöltnek szüksége és kötelessége a választók előtt megnyilatkozni, de ez volt a szándékunk, amikor vasárnap délelőttre egy nagyobb és délután több kisebb gyűlés megtartására kértünk engedélyt. Ezeket az engedélyeket, sőt a szombati gyűlésünk engedélyezését is megtagadták azzal az indoklással, hogy a passziójátéknál az egész rendőrszemélyzet igénybe van véve.

Ez az állásfoglalás, azonban nem tudja eltagarni a lényegét, vagyis azt, hogy a szocialdemokrata pártot a programadás lehetőségétől el akarják útni. A vasárnap délelőtti naggyűlés olyan időre volt bejelentve, amely a passziójáték idejével semmiképp sem ütközik. A többi betiltott gyűlést pedig mind olyan kis helyiségben tartottuk volna meg, ahová olyan minimális számú kis rendőrségre lett volna szükség, hogy ez a passziójáték rendjének semmiféle veszedelmével nem járhatott volna. Világos tehát, hogy a betiltás indokát mondva csinálták.

Miniszter ur!

Arra a kijelentésére hivatkozva, amelyet e levél bevezetésében idéztem, meg kell kérdeznem öntől: igényt tart-e arra, hogy a szegedi mandátumot fair play szabályai szerint vigye el, vagy nem? Nekünk is tudni kell ezt, mert a mi haramodorunk is kénytelen ahhoz alkalmazkodni, hogy mi lesz a válasza.

En megtanultam a közöltünk levő világnézeti és politikai ellentétet, amellelt tudjuk Önben a konzervatív européért becsülni. Ne engedje, hogy Szegednek, Magyarországnak a második legnagyobb városának választási történeti Mikszáth: „Egy választás Magyarországon” históriával egy sorba kerüljön.

Végül még ennyit: ezt a panaszt élőszóval szereltem volna Önnel közölni és ezért pénteken délelben a kultuszminiszteriumban érdeklődtem a miniszter ur hol léte felől, de ott azt a választ kaptam, hogy Szegeden van, Szegeden viszont azt közölték velem, hogy Budapesten van. Így kénytelen vagyok e levelet ny Szegeden, mint Budapesten nyilvánosan Önhöz intézni.

Miniszter ur választát intézkedéseiben várva, vagyok

kiváló tisztelettel

Kéthly Anna

volt országgyűlési képviselő,
a szegedi szocialdemokrata listástrom
második jelöltje.

A MUNKA A SZOCIALISTA IFJUSÁG FOLYÓIRATA

Figyelemmel olvassátok és terjesszétek mindenütt!

MEGNŐTTEK ÉS ELINDULNAK (LEGKÖZELEBB MEGJELENŐ REGÉNYEM BEFEJEZŐ RÉSZÉ)

Az események suiyesan és váratlanul szakadtak rá az emberekre. Olyan megpróbáltatások voltak ezek, amelyek sokkal edzettebb, teherbíróbb legényeket is könnyen összeroppantathattak volna s akárhogyan vesszük is a dolgot, ők még az ingadozó kamaszkoron sincsenek túl. A világmegváltó vágyakozások mögött, még tele vannak a festük és lelkük egyéb kis bajaival is. Megtanulták járni, de könnyen eltévednek az utakon. Kiváncsian néznek a szemekkel, de alig is látnak meg valamit a reális valóságból. Azt hitték, szerencsésen átugorták az árkot s ime, egyszerre belezuhanak a mélységbe. A lámpák elaludtak körülöttük, valahol a távolból látszik egy csillag fénye, valaholnan hívogatóan kiállanak feljükk, de ők nem találják az irányt, amerre bizonyossággal elindulhatnának.

Belgár tartja bennük a lelket. Bejárnak az egyesületbe, de nem tudnak elvegyülni a többiek között, mindenkit gyanusnak látnak maguk körül s úgy érzik, rájuk is gyanakodva tekint mindenki. Pedig nem így van. Csak az ő felriadt képzeletük látja ilyen sötétben a helyzetet. Kolaček letartóztatásai elszakadtak a további vezető szálak. Matyi nem vallott rájuk. Nem egyedül fogták el, de ezek az emberek idegenek, ismeretlenek voltak a kamaszok előtt. Evi és az asztalos előtt csak most lett világos, hogy még őket sem avatta be mindenbe a barátjuk. S vajjon miért csinálta így? Nem bízott bennük, vagy meg akarta kímélni őket a veszedelmektől. Gondolkodtak s most sok mindentéle szóra és jelenetre emlékeztek vissza, ami lassan, lassan felfedte előttük a helyzet értelmét. Bent voltak egy áradásban, de csak annyira, hogy alkalomadtán könnyen visszamaradhasanak a szárazon. S alkalomadtán folytathassák tovább ott, ahol elhagyták.

— Óvatosabban és okosabban tovább — mondta nekik Belgár. — Ilyen kis kellemetlenségekkel valamennyiönknek számolnunk kell. Aki uszni tanul, az ki van annak téve, hogy belefutad a vízbe. Azért hát szereljük föl magunkat mentő-eszközökkel. Járjon be mindenki az egyesületbe, ezek a mi váraink és sokban megvédenek bennünket.

Engedelmeskedtek neki, de voltak olyanok is, akik elmaradtak a társaságból. Anélkül, hogy bejelentették volna elmaradásukat, nem jelentkeztek többé s aztán egészen más társaságban látták őket s azok lehunyták a szemüket és eloldalogtak, akárha bűnösek lennének valamiben. Akik együtt maradtak, azok megbeszélés szerint mindig másik és másik lakásban találkoztak össze esténként. Nehezen zökkentek bele a csendes, meghitt beszélgetésekbe. Mint az üldözöttek, föl-fölkapták a fejüket, szimatoltak s volt úgy, hogy egymást is úgy nézték meg, mintha rajta akarnák kapni a másikat valamin.

Hetek múltak el s az idő elaltatta bennük a riadalmakat. Belgár már megint az asztalon ült, komoly tudományos szavakat morzsolta le a fogai között s a többiek hallgatták. Nehéz kezükkel érthetetlennek látszó fogalmakat jegyezgettek föl darabka papírosokra.

Evi eljárt Kolačeknéhez, Matyi letartóztatása óta az asszony állandóan betegeskedik, nem fekszik le az ágyba, de rendszeren a dolgát sem tudja többé elvégezni. Lassan, lassan elmaradozik a házaktól, ahova eddig mosni, vasalni, vagy takarítani járt, egyedül üldögél a szobában s türelmesen vár, mintha valami csodában, megváltó isteni kinyilatkoztatásban reménykedne. Örül, ha Evi meglátja. Remény és bizakodás csillan meg a szemében, sovány kezét odanyújtja a lánynak s ha ereje lenne hozzá, babusgatóan talán az ölébe emelné s úgy játszana vele, mint régen a fiával játszott, mikor az még kicsiny volt s az Apja is itt ült a szobában, szürke füstöt fujt a szivarjából s hangosan nevetett a kettőjük játékán. Kolačekné gyakran emlékszik vissza ezekre a jelenetekre, szeret így elbolyongni az elmult régi világban és friss erővel tér meg onnan s egy időre megint könnyebben bírja a mindennapi bajokat.

Matyi letartóztatása után házkutatást tartottak a lakásban, mindenféle könyveket és iratokat szedtek össze, az Anyát is magukkal vitték, de semmi különösebbet nem tudtak kivenni belőle, szigorúan megfenyegették, végül másnap elbocsájtották.

— Nem tudok semmit — mondta az asszony a detektívek előtt. — Nem ivott és sohasem rosszkodott. Az Apja elesett a háboruban, olyan ember volt, amilyenek csak nagyon kevesen vannak s a fia pontosan ráhasonlít. Nem érdemli meg a büntetést, engedjék hát szabadon az urak.

— Majd őt esztendő mulva — válaszolt az egyik ember. — Ha szerencséje van, őt esztendő mulva kikerül.

Az Anya körül forgott a világ. Mintha valami italtól szédült volna meg, fájás nyílt a tagjaiba, hátul a fején tompa nyomást érzett s úgy érezte, egy pillanat még és elvágódik a padlón. De nem. Vékony, kis testevel egyenesen állt a vallatói előtt, szótlanul világos értelemmel látott és hallott maga körül mindent.

Az embereknek kajmós bot volt a kezükben és kemény fekete kalap a fejükön. Egyikük ott ült az asztalnál, papírosomagok között, ingujjra vetkőzve firkált valamit. A szoba egyik ablaka a folyósóra nyílt s beszívárgott rajta a kinti emberek értelmetlen beszéde. Mintha vezényszavakat is hallana. Nem tudta fölfogni a hangok értelmét, de jól esett neki, hogy túl a falakon is él egy világ s nemsokára talán ő is kilép az ajtón s elvegyülhet a lármás, szabad emberek között. Az asztal sarkán egy bádog tálcácskán szivar füstölt, a füst vékony csikban szállt föl-felé, aztán szétbomlott, erős, fojtogató szag terjengett el a szobában. Köhögni kezdett föle, szárazon és rikácsolón.

Késő estig vallatták, aztán bedugták egy sötét, magányos cellába, nem tudta hol van, hány óra lehet s még akkor is sötétség volt körülötte, mikor sokára, sokára érte jöttek. Kilépett az ajtón és egyszerre benne volt a déli világosságban. Fájtak a szemei, mintha tüzeshegyű-lükkel játszanának előtte. Még beszéltek hozzá, még kérdezték tőle, aláírtak vele valami papírost s aztán megint kiléphetett az ajtón, de már egyedül, őrizők nélkül.

Nemsokára megvolt a tárgyalás s ő csak akkor látta először viszont a fiát. Más, nyolc-tíz ember között ült a vádlottak padján, az a ruha volt rajta, amiben annak idején elment hazulról, de elgyürt és elpiszkosodott, akárha valami szennyesládából húzták volna elő.

Itt sem tudtak semmire menni az Anyával. Beszélt, beszélt, de a bíró úgy tett, mintha semmi értelme nem lenne a szavainak. Aztán visszaült a helyére, zsebkendőjét a szája elé tartotta s így gubbasztott órák hosszat. Betegeskedett azóta, hogy a fiát elfogták, annyi ereje sem volt, hogy belátogasson hozzá. Most itt látja maga előtt s fáj a szíve, alig tudja megállni, hogy föl ne emelkedjen a helyéről, oda ne csoszogjon elé és a keblére ne vonja. De látja, hogy az itt lehetetlen lenne. Szuronyos emberek ülnek a vádlottak mögött, mozdulatlanul posztolnak s bizonyára szó nélkül keresztül döfnék azt, aki hivatlanul feléjük közeledne. Az Anya meglapul, egész kicsinyre zsugorodik össze a helyén. Négy nagy ablak van vele szemben, a fény beárad a poros üveglapokon át, a terebben is por van s mint egy fátol lebeg közte és a bírák között. Nézi az emelvényen ülő urakat, van köztük, akinek ezüstfehér a szakála s van köztük olyan is, akinek úgy lóg a kövér tokája, mintha le akarna csurogni a fehér ingmellére. Az Anya úgy látja, hogy szelidtekintetű, jólelkű emberek ezek s várja, hogy valamelyik közülük fölnyissa a száját és szabadon engedje az ő összegyürt, elfáradt fiát.

S aztán hallja az ítéletet.

Négy esztendő.

Hallja a bíró szavait, olyanok azok, mint a kalapácsütések, érzi, hogy az agyvelejére kopognak s egyszerre szibbadás fogja el az egész testét. Ha megkérdéznék, semmi szava nem lenne az ítélethez. Fényezett keretben egy óra lóg a falon, fél kettőt mutat s csendben hallani az egyforma, végtelen ketyegését. Milyen nehéz egy ilyen öreg asszony életét! Neki soha nem jutott pénze ilyen csinos órára. Minden reggel munkába kellett mennie s mindig csakugy az érzékei szerinti elgazodnia az időben. Ha elvitték tőle a fiát, legalább ezt a szép órát ajándékoznák neki. Legalább valamije legyen, amit ő megéri, aminek közel érezhesse magát.

Vége lett a ceremóniának, odamehetett a fiához és elbucszhatott tőle. Visszatérhetetlenul erőt vett rajta a zokogás. Sovány, elaszott arcán végigfolytak a könnyek és fuldokolt a nagy, belső fájdalomtól.

— Menjen haza, Mamám — hallotta a fia puha, meleg hangját s a hátán érezte az ölelő, erős két karját. — Vigyázzon magára, négy esztendő hosszú idő, de lehet, hogy sokkal hamarabb kikerülök innen. Az Apám is elvitték magától és most engem is elvisznek.

Az Anya megcsókolta s aztán elváltak egymástól.

Matyit negyven kilométerre a várostól, egy másik város börtönébe szállították el. Ide gyűjtötték össze a politikai foglyokat. Az Anya havonként meglátogathatta volna a fiát, de mindössze csak egyszer tudott kijutni hozzá. Messze volt az a város s az ő csontjai nem bírták az utazást. A második látogatási napon ágyban feküdt s estére várta, hogy valami híreket hozzon neki Evi. A lány semmi rosszat nem mondott, vigasztalta az asszonyt s úgy beszélt Matyiról, mint aki szabadon, egy nagy kerítésben él, gendozza a virágokat, alkonyatkor lefekszik a puha földre, hogy hajnalban pihenten ébredhessen. Az Anya tudta, hogy mindez nem így van, de jól esett hallania a másik érzelmes szavát s mégis, hátha nem is olyan kibírhatatlan a gyerek helyzete.

— Lehet, hogy látni sem fogom többé — mondta. — Beteg

munka

vagyok, szíveském, szü ette magát a csontjaimba s elpusztulok, mielőtt még ő haza jönne.

Máskor bizakodón reménykedett.

A harmadik hónapban egy hosszú cikk jelent meg az újságokban arról, hogy a politikai foglyok éhségstrájkjába kezdtek. Nagyobb tisztaságot, jobb kosztot és az olvasás megengedését követelik. Az újságok ellenségesen írnak a sztrájkolókról, az egyesületekben is beszélnek az esetről, a munkások panaszkodnak és elkeseredetten vitákoznak. Évi tájékozatlan még az ilyen dolgokban, megkérdezi Bolgártól:

— Mi lesz ennek a következménye?

— Nehéz erre válaszolni — felelte. — Lehet, hogy győznek, de az is lehet, hogy hagyják elpusztulni őket. Kétélű fegyver ez. Ha a dolgozó munkásság nem vállal velük szolidaritást, akkor eredménytelenül elpusztulhatnak.

A harmadik vagy negyedik napon, ismeretlen egyének röp-cédulákat lerjesztettek a munkás-negyedekben, szolidáris sztrájkra szólították föl a dolgozókat.

De a gyárkémények másnap is pipálták a füstöt, zakatoltak a gépek, a kalapácsok zuhogtak a lemezeken, a reszelők visítottak, a gyárladakon belül robotoltak a szerencsések s a kapuk előtt nagy csomókban alázatosan várták szerencséjüket a munkanélküliek.

A fogházban lesoványodottan és halálos éhségben feküdtek ágyaikon a rabok.

Az újságok naponta írtak a sztrájkról, egyre elvadultabban és egyre kétségbeesztőbb szavakkal beszéltek az éhezőkéről.

Évi ott ült az Anya ágya mellett és így vigasztalta a beteget:

— Holnapra győzni fognak. Mesterségesen táplálják őket, de ez hiába van. Mégis csak feljűk fordul a közhangulat s akkor győznek.

Az Anya gyöngye hangon mondta:

— Hatodik napja.

— Holnapra vége lesz. El sem tudom képzelni, milyen lehet az, de ők bírják a harcot és holnapra győzni fognak.

— Győzni fognak. Istenem, miért is fognak hát győzni?!

Tavasz van megint s Matyi ilyenkor szeretett kint járni az utcákon. Nemsokára megint elmehetnének labdázni. Tavaly sokat labdázta s széő barnára lesült a bőrük. Azt mondja, hogy győzni fognak. S aztán mi lesz akkor, ha győzni fognak?

Évi hallgatott. Nem tudott mit felelni az asszonynak, hiszen azon még ő sem gondolkodott, hogy mi is lenne akkor, ha győznének. Ugy gondolják, hogy akkor egy más világ következik el, egy jobb, emberségesebb világ a mainál, de ennél többet ő sem tud mondani. S milyen különös, hogy ezt senki sem akarja neki elhinni. Az ő Anyja okos asszony s mégis, mikor egyszer beszélt neki, azt mondotta: A világot nem lehet megváltoztatni, az emberek rosszak és ezért rossz a világ is. Ő azóta is gondolkodott a dolgokon s nem tud igazat adni az Anyjának. Igaz, hogy az emberek nem olyanok, mint amilyeneknek ő szeretné látni őket, de a történelem azt mutatja, hogy a világ változik s a mai munkás élete már össze sem hasonlítható az ókor rabszolgáinak életével. Nagy fáradtsággal, lassan haladunk egy hegyre fölfelé s hinnünk kell, hogy egyszer följutunk a csúcsra.

— Már hatodik napja! — sóhajtotta az Anya ismét.

És eljött a hetedik és a nyolcadik nap is.

Az Anya sóhajtotta:

— Holnap kilencedik napja lesz!

A kilencedik napon benne állt az újságokban, hogy ketten meghaltak a sztrájkolók közül.

Az Anya hangtalanul sirt az ágyban.

Évi szólanul ült a fejénél, nem merte kimondani a reménykedő szavait, legjobban szerette volna ő is meghalni, észrevétlenül semmivé válni a csöndben.

A tizedik napon Kolacek Mátyás neve is bent volt az újságokban.

Az Anya meghallgatta az újságcikket, aztán kikelt az ágyból, hogy fölötözzön s elinduljon meglátogatni a halott fiát. Alig hogy a lábai földet értek, teste elhajlott az ágy deszkájától, hangtalanul összeroskadt. Fölkelt, hogy elinduljon s hirtelenében egy egész világ szakadt le rá. Ha acélból lenne sem tartaná magát. S az ő csontjai gyöngék, sípol a tüdejé s a lábái remegnek. Csak egy ujjal kellett volna meglökni és eldől, hogyne roppant volna hát össze ezek alatt a szörnyű terhek alatt.

Évi megpróbálta fölemelni, de hiába erőlködött, nem bírta. Percek multak el így. Vizzel megitalta az ájullat s az lassan mozdult, fölnyitotta a pillát, félénken, idegenül rátekintett a lányra.

— Tizedik napja. Elvitték és többé nem jön hozzám vissza.

Évi a hóna alá nyult és segített, hogy talpra álljon. Visszafektette az ágyba s szeretőn betakargatta.

A beteg elaludt, éjszaka az asztalos virrasztott mellette s reggelre megint Évi ült oda az ágy fejéhez.

— Ez a mi sorsunk s ti azt mondtátok, hogy ő győzni fog.

Évi sirva mondta:

— Azt hiszem, hogy mégis győzni fogunk.

— Nem tudok elmenni a temetésére. Én már csak ott főt találkozikom vele.

A harmadik napon Évi, az asztalos és a többiek elindultak abba a városba, ahol a halottakat eltemetik. Bolgár vonaton utazott oda s a többiek, vagy husz fiatalember és lány gyalog indultak el. Olyanok voltak, mint a zarándokok. Hajnalban indultak s délutánra beérkeztek. Ötkor volt a temetés, három kocsin hozták a három koporsót, szalagok és virágok nélkül s csak a családi hozzátartozók mehettek a kocsi után. Két órállt a temető kerítésénél s mikor a menet befordult a kertbe, a kapuszárnyak becsukódtak mögöttük. Az uton rendőrök cirkáltak. A csoport is be akart osonni a temetőbe, de az őrk vissza-szorították őket. Egyedül Bolgár jutott be. A fiatalok ott álltak a rács előtt. Tanakodtak. Valamelyikük azt indítványozta, hogy másszanak át a rácson s már föl is kapaszkodott a vasrudakra. Mellettük termettek a rendőrök és szétkergették őket. A temető kint volt a határban s ők ott álldogáltak a mezőn, a szabad ég alatt, a tavaszi szélben. Semmit sem hallottak a temető felől, csönd volt ott bent, mintha üres lenne a kert.

Aztán kinyitlak a kapuk, handukolva jöttek az emberek s a három kocsi. A kapun túl a kocsisok rásuhintottak lovaikra s a bőbitás állatok galoppban megindultak a város felé. A száradó föld porzott alattuk, a lovak patái kopogtak, aztán elvesztek a hangok, a kocsiok, mintha a levegőbe emelkedtek volna, csöndben repültek, egyre messzebb és messzebb.

— Beszélni akartam, de nem engedtek, — mondta Bolgár.

— Rendőrök vették körül a sirokat, még így holtan is őrizték őket.

A csoport összeverődött, valamennyien izgatottak voltak s alig tudtak szólni egymáshoz.

— Visszafelé én is veletek tartok.

— Gyerünk, — szólaltak meg egyszerre a többiek. — Még hajnal előtt otthon lehetünk.

Bolgár úgy érezte, hogy felelős ezekért a fiatalemberekért, megnyugtatóan beszélt hozzájuk, azok hálásak voltak s nem lehetne neki olyan kívánsága, amit ellenállás nélkül nem teljesítenének.

— Előbb bemegyünk valahova és eszünk valamit. Ha tizkor elindulunk, reggelre bent vagyunk. Vigyázatokat magaiokra, hiszen annyi mindent kell még elvégeznetek.

Beültek egy kocsmába, szalonnát, kolbászt és kenyert ettek.

— Honnan jöttek az urak, hogy ilyen fáradtaknak látszanak? — kérdezte tőlük a kocsmáros. — Nem mindenki bírja ezt a friss tavaszi levegőt.

— Turán voltunk, — felelte Bolgár. — Kissé elfáradtunk.

— Mátma temették a sztrájkolókat. Nem értem rá, hogy meg-nézsem, pedig sajnálom szegényeket.

A társaság hallgatott.

Nemsokára fizettek és indultak.

Egész éjszaka meneteltek. Eleinte keményen, szaporán lépegettek, aztán elnehezedtek a lábaik. Évi szurást érzett a hátában, szeretett volna kicsit lepihenni, de csak erőltette magát, kitarással handukolt a többivel.

Mély és titokzatos így éjszaka a világ. Az országot fehéren nyulik el előttük, a hold egy cérnaszálon lóg le az égről és erre-arra himbál a felhők között. Kétoldalt sötétkék drapériák csüntenek alá a magashól, időnként a messzi tőltenek vonatok robogtak el, az ablakok ragyogtak, mint valami óriási gyöngyfűzér, a kémény fölött szikrák röpiáltak vörösen s aztán belevesztek a feketeségbe.

Bolgár beszélt s a többiekben is föloldódott a csönd, kifakadtak belőlük a szavak, mint a színes, koratavaszi virágok.

Kelet felől hajnalodott. A kék égen rózsaszínek ütöttek át, izzó lemezkorong mögöl világított a nap.

Reggel lett, mire a város szélére értek. A közeli falvakból döcögő kocsi haladtak befelé, biciklikén munkások vágattak, a gyártelepeken mozdult az élet. Mintha semmi sem történt volna tegnap. Itt senki, semmiről sem tud. A gyárkapuk előtt, aranyszínőros ruhájukban kint állnak a portások, pipáznak vagy szivaroznak, mögöttük dohognak a kazánok, gőz suhog ki a kéményeken, valahol harangoznak s aztán felbődül egy óriási kürt, aztán még egy s az utcákat elöntik az emberek, villamosok csilingelnek, fekete füst terjeng a magasban és gyszosan belepi a várost.

— Talán a többiek is meghalnak, — szólal meg valaki a csoportban.

— Ők a mi hőseink, — mondja Évi.

— Mit csináljunk most?

— Dolgozzunk tovább, — feleli Bolgár. — De nem úgy, mint ők. Ezek az áldozatok még mindig a mi győngeségünket jelentik. Mennél kevesebb áldozattal, mennél egyenesebben a cél felé.

Kassák Lajos

Madrid, 1931 májusában.

A vonatomb befut a madridi pályaudvarra. Arra a napra gondolok, amikor közel tíz évvel ezelőtt — titokban hagytam el ezt a pályaudvart, hogy Párizsba szökjem. A marokkói katasztrófa, amely 12.000 katonát életébe került, az egész spanyol népet fölírta: kik felelősek a katasztrófaért? számon kell kérni tőlük! De akik felelősek voltak érte: a király, a generálisok, a pénzemberek, a papok tolvaj módjára meghúzódtak a homályban és közben előkészítették a puccsot, ami aztán diktatúrába fojtotta az országot hét esztendőre. Akkor az utitársaim a békaviadalokról, olykor meg a marokkói tömegmészárlásról beszélgettek. Ma a politika kérdéseiről folynak a heves viták: a köztársaság, a forradalom problémái. Micsoda változás tíz év alatt!

Kinézek a vonat ablakán. Igen, ez Madrid. Fénypontok ezrei. Jobbra... de mi ez? Sűrű fekete füst, hatalmas oszlop emelkedik az ég felé. A füstből koronként lángnyelvek törnek ki. Ugy látszik, mintha egész Madrid lángokban állna. Szorongó érzéssel szállok ki a vonatból. Már itt érezni a füst szagát.

Rohanok: közelebről akarom látni a tüzet. Néhány barátom fogad: „Égnek a kolostorok! égnek a kolostorok!” kiáltják egyszerre. Már ott is vagyok. Elvegyülök a roppant tömegben, amely nézi a látványt, hullámozik, zug, kiabál, él. Madrid egész népe az utcán van.

Fojtó meleg van; az emberekről folyik az izzadság, de senki se gondol arra, hogy elmenjen: mintha ez lenne a nagy tisztító tűz, amely elemesztí a tudatlanságot, a sötétséget, a meggyalázást — a spanyol nép mullját.

Hallgatom a kommentárokat:

— Miért engedte meg a kormány a monarchisták gyűlését? Ez volt a kihívás. Tűrhetetlen!

— És miért engedi meg, hogy Bérenguert szabadon bocsássák? Hiszen ez Marokkó embere, Galan gyilkosa. Már az is sok volt, hogy azt a másikat futni engedték a milliósval. A kormány túl lagymatag.

— A jezsuiták a kolostoraikból lóttek a népre. A papok a köztársaság ellenségei. Kergessék el a jezsuitákat és a többi rendeket.

— Spanyolországban több mint 4500 kolostor, majdnem 50.000 szerzetes és apáca, aztán 31.000-nél több plébános van. A nép éhrendögölhet. El kell választani az egyházat az államtól.

— De naivak vagytok! Ez a kormány ugye fogja ezt megcsinálni. Alcalá Zamora és Maura jó katolikusok és langyos republikánusok.

— Akkor majd őket is helyre kell pofozni!

A lovas polgárőrök megjelennek kivont karddal. A tömeg szítja őket, káromkodik, fülsiketítő füttyülést csap. Fenyegetően körülfogja a polgárőröket; elkapja a lovak gyeplőjét; a katonák sápadtak, haboznak. Végül is visszadugják a kardot a hüvelybe és éljenzik a köztársaságot. A tömeg tapsol.

Megkérdem a mellettem álló munkást:

— Hová lettek a szerzetesek és az apácák?

— Elmentek. Senki se bántotta őket. A barátok közül sokan civilruhába bujtak, sőt az egyik gépésznek maszkírozta magát, hogy meglóghasson. Az apácák divatkalapot tettek a fejükre. Mi magunk adtuk nekik a kísérletet. Képzeld, egyik másik még a köztársasági pirosszalagot is kitűzte a gomblyukába! — Ezen a munkás jót nevet.

— És semmit se loptak el, miközben megtámadták a kolostorokat?

— Senki se lopott semmit. Mi forradalmárok vagyunk, nem tolvajok.

Egy másik munkás elmeséli, hogy Matosban a tömeg az utcán elkapta az egyik régi diktatúra-minisztert. Majdnem levették a fejét, de az óráját és a pénztárcáját azonnal visszaadták neki.

Elindulok a „Puerta del Sol” felé. Utközben a monarchisták fögyújtott autói látnom. Kissé távolabb az El Debate című katolikus újság kioszkja romokban hever. A

Puerta del Sol-nál, szemben a belügyminisztériummal, sűrű tömeg. Alkalmi szónokok bukkannak fel egymásután. Fölmásznak a gázlámpára, onnan buzdítják a tömeget. A kemény, forradalmi beszédeket megtapsolják. Az egyik szónok ezt kiáltja:

— A kormány itt el akarja vágni a forradalmat! Nem! A forradalom csak most kezdődik! A nép nem fogja megengedni, hogy elsikasszák a forradalmat.

A tömeg tapsol és fennhangon követeli a belügyminisztert. Az ajtó nyílik, az erkélyen megjelenik Miguel Maura, a belügyminiszter. A tömeg most nem tapsol, kiabál. Maura a kezével jelzi, hogy beszélni akar. „Nem, nem, kiabál a tömeg. Te túl gyáva vagy! Le Maurával!” A miniszter nagyon sápadt, kétségbeesett kísérleteket tesz, hogy meghallgassák. Hiába minden; végül eltűnik az erkélyről. A tömeg füttyül. Azokra a lelkes óvációkra gondolok, amelyekkel ezt az embert, alig egy hónappal ezelőtt, mindenütt fogadták. A forradalom a vezérek népszerűségét napok, sőt néha órák alatt falja föl. A forradalom igazi forradalmárokat követel; a többiek, az opporcionista forradalmárok hamar letűnő percemberek.

Izgalmas éjszaka után, másnap reggel Madrid utcáit járom. Mindenütt emberek, emberek — Madrid népe ugylátszik, nem aludt sokat.

A jezsuiták kolostora még lángokban áll. Hány kolostor égett le? Hat, tíz? Minden egyes ember, akit megkérdeztek, más számot mond.

Kihirdették az ostromállapotot. A hírdelményt Madrid főkapitánya írta alá. Kiváncsiak csoportjai olvassák a plakátokat. Egy munkás magyarázza:

— Akárcsak a köztársaság előtti plakátok szövegeit látnám. „Megparancsolom...” Essen bele a nehézség! Ezért dobtuk a fenébe Alfonzot? Ha a kormány nem érzi magát elég forradalmárnak, pusztuljon innen!

Dacára annak, hogy háromnál több embernek csoportosulni tilos, mindenfelé gyűlnek az emberek. A nép nem fél. Az utca urának érzi magát. A vérével hódította meg az utcát. Vitakoznak. Alig akad valaki, aki a kormányt védené. Érezni lehet a szakadást a kormány cselekedetei és a néptömegek vágyai között. Lemondásról, miniszterválságról beszélnek.

Hirtelen végigmorajlik a tömeg. Queipo de Lanoa tábornok magas alakja tűnt fel. Beszélni kezd. A moraj elill. Queipo gyenge szónok. „A csöcselék. A szanprovokátorok. Hivatásos rendzavarók...” Ilyen szavakat mond. A tömeg morog, kezd elégedetlenkedni.

— A csöcselék — kiáltja mellettem egy fiatal munkás — ismerjük ezt a beszédet. Mi vagyunk a csöcselék, mi, akiktől a hatalmat kapták. Az apja isteni! Ha tapsolunk, mi vagyunk a nép öntudata, de amikor a jogainkat követeljük, akkor csöcselék vagyunk!

Az utcákat lovas polgárőrség tartja megszállva. Nem merik felosztalni a csoportosulásokat. Ezek pedig rájuk se hederítenek. Annál inkább fölfigyelnek az utcasarkokon elhelyezett gépfegyverekre és a tankokra, amelyek lassan és nehézkesen vonulnak végig az utcán.

— Na lám! Maga Bérenguert se rakta ki ezeket a játékokat! — kiáltja valaki.

Továbbmegyek az utcán. Az egyik apácakolostor falán ezt olvasom: „A köztársaság tiszteletben tartja a nőket és gyermekeket.” Ezt is Madrid „csöcseléke” írta.

Kedd reggel. A Puerta del Sol-nál az emberek mohón vetik magukat az újságokra. A szélsőbaloldali lapok elég keményen írnak a kormányról, főleg a miniszterelnököt és a belügyminisztert támadják. Ezzel szemben a nagy polgári lapoknak csak egy gondjuk van: a rend fenntartása. Az „El Sol” Goethét idézi: „Inkább igazságtalanság, mint rendbomlás.” Rend! A „Rendet” fenn kell tartani minden áron! De a spanyol nép nem hajlandó arra, hogy belefojtsa a rendbe a forradalmat.

I. G. Gorkin

munka

TISZTA HANGOK

Az ismerős arcok és kedves olvasmányaim mind kihullnak életemből
tegnap még bennem éltek, én is
bennük éltem, de ma reggel
keserűen ébredtem, mert megláttam, hogy egyedül
vagyok.
Igy kellett lennie, minden változik, mindenki elmegy
s én is egyre közelebb jutok a férgekhez, amelyek
szétrágják majd testemet a föld alatt.
Hű voltam mindenkihez, jutalmul elhagytak
ez a hűség ára mifelénk.

De nem panaszkodom.
Ha gazdag ember volnék, márványszobrokat állíttat-
nék nekik a folyópartokon
megbámulnák a hajósok s levennék kalapjukat
de mert szegény vagyok,
ezt e verset áldozhatom csak régi életem s kedves
napjaim emlékének.
A téli ködben hallom a falu harangját,
a hajnali szél vidám hangokat hoz felém
szótlanul meg kellene halnom
de még várok néhány esztendőöt.

Garai János

MUNKÁSLEVÉL

Kedves Kassák elvtárs! Bocssáson meg, hogy így ismeretlenül felkeresem soraimmal. Én különben is ismerem önt, amennyiben minden könyvét olvastam s a nagy részük meg is van nekem. Ön engem személyesen nem ismerhet, mert én csak egy vagyok a milliók közül, egy közkatona. Ezért én nem szégyellem magam. Egyikünk így szolgálja az ügyet, másikunk úgy. Az a fontos, hogy valamennyien a helyünkön legyünk, ha szükség van ránk. Én eddig megálltam a helyem, magamról tehát csak ennyit mondom: Magyarul, oroszul, németül és franciául olvasok és szeretek az irodalommal és szocialista társadalomtudománnyal foglalkozni. Régi szocialista vagyok s az idegen nyelveket kint az életben és munka közben tanultam meg. Legutóbb Franciaországban dolgoztam, sokat olvastam, de most, hogy itthon vagyok, keserűen kell ezt nélkülözni. Részben azért van így, mert munkanélküli vagyok, részben pedig azért, mert nem is igen van itt mit olvasni. A polgári lapok vacakok, az egyetlen Népszavát olvasgatom naponta az egyik kávéházban. De sajnos, a Népszavával se vagyok megelégedve. Hol van ez a külföldi lapokhoz képest? A politikai felfogásáról nem is beszéltek, ez most nem ide tartozik. Az irodalma és a kritikája pedig szörnyen kispolgári ízű, néha pedig még ilyen se. Nézzük csak például:

Minden újságolvasó tudja, hogy Párizsban most gyarmati kiállítás van és hatalmas dolog ez, én magam is láttam és a polgári lapok ismertetését is olvastam róla. És aztán a Népszavában is olvastam róla valamit június 21-én. Ezt olvastam a négyhasábos kultúrovatban:

(*) „Egy nap a világ körül.“ A párizsi gyarmati kiállításra csalogatják ezzel a jelszóval az érdeklődőket, ahol körülbelül akkora területen, mint a mi Népligetünk, az öt

világész exotikus életét elevenítették meg. A kiállításról érdekes cikkben számol be *Nádai Pál* a „Műgyűjtő“ most megjelent 6-7. számában. A szépen illusztrált folyóirat ezenkívül dr. *Hoffmann Edít*, dr. *Huszár Lajos* és *Szántó Dénes* szakeikkeit hozza.

Hát mi ez kérem? Elvárhattuk volna, hogy a mi lapunk úgy szól hozzá ehhez az ügyhöz, hogy abból a munkás-olvasó tanulhat majd valamit a kiállítással kapcsolatban a gyarmati kérdésről. A cikkben megmutathatták volna nekünk, hogy ezen a nagyszerű kiállításon milyen szerepet tölt be az imperialista kapitalizmus és milyent a gyarmati proletariátus, földünknek ezek a legnagyobb nyomorultabb páriái. Ehelyett valami hirdetési smoncát közöl a Népszava kultúrovata, ami, végre is, meg kell mondaní, silányabb valami, mint a *Tolnai Világlapjának* hasonló smoncái. Semmi érdekes olvasnivaló nincs ebben a rovatban, miért csináltatják az illetékesek az ilyen ujtásokat hozzá nem értő emberrel. Az ilyesmi ellen szervezettel tiltakozniok kellene a párt tagjainak. De sajnos, itt minden be van dögölve.

Ezen kívül a Népszava vasárnapi *Figyelő-jét* is szövé kell tennem. Hát az is micsoda dolog, hogy az orosz kérdésről ebben a Figyelőben csak úgy össze-vissza firkálhatnak mindent. Én ismerem az orosz dolgokat, mert más nyelven is olvasok (meg ott is voltam), de a többi elvtársaim csak berughatnak a Figyelő elvtárs cikkeiktől. Ez nem oktatás, csak olyan össze-vissza beszélés meg kertelés.

És végül azt is meg kell említenem, hogy miért bánnak el úgy önnel Kassák elvtárs a Népszavánál. Éppen az említett Figyelőben olvasom, hogy milyen könyveket olvasanak az elvtársak és az ön nevét meg sem említik, holott nímánd polgári írókat nagyon is a munkásság figyelmébe ajánlanak. Hát ön nem jó író nekik? Vagy talán azt sem tudják, hogy ön könyveket szokott írni. Önt, a proletárt és harcos szocialistát nem kell, hogy olvassák a munkások? Tudom, hogy legutóbb is egy szép verseskönyve jelent meg, de hiába keresem róla a kritikát a Népszavában, úgy hallgatnak róla, mint a csuka.

Hát mi ezeknek a dolgoknak az oka, erre a kérdésre szeretném, ha Kassák elvtárs válaszolna. Maradok barátsággal elvtársa: *V. J.*

Kedves elvtársam, levelét jól esett olvasnom és amit elmond benne, azzal azonosítom magam. De azt hiszem, még bátrabban és még tovább kellett volna mennie a kérdések felvetésénél. A hibák, amiket említ, megvannak és valóban elsősorban a szervezetekben kellene szóvátenni és onnan kellene az orvoslások megindítását követelni. Kérem, ebben az értelemben szólaljon fel szervezetében és írjon be a Népszava szerkesztőségébe. Én érdekelt félnek lát-szom és egyelőre nem szívesen szólok bele a dologba. Indítsák meg a harcot az egészséges szocialista kulturmkunkáért és énám, mint segítő társra, minden esetben számíthatnak.

Elvtársi üdvözléttel:
Kassák Lajos

SPORT ÉS POLITIKA

Napjaink egyik legjelentősebb tömegmegnyilvánulása a sport, amelynél természetesen éppen annyira érvényesülnek a társadalmi osztályrétegződés politikai szempontjai, mint akármí másnál az életben. Ezek a szempontok azonban a legkevésbé tudatosak a tömegek előtt, a tudatosítás érdekében most jelentős és hézagpótló munkát végeztek a *Munkás Test-edző Egyesület* mint kiadó, *Vértes Jenő* és *Braun József* mint fordítók, amikor *Julius Deutsch* könyvét magyarul kiadták. A könyv szinte egyedülálló a maga nemében, egyszerűen, világosan mutatja ki a sport politikai és szociális vonatkozásait. Ugyanigy vázolja a szocialista tömegsport felé vezető utat. A könyv elolvasását ajánljuk a munkás-iffúságnak.

A NÉMET ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS

Gondoljatok a gyermekekre. A lakással éppen úgy lehet ölni, mint a fejlesztéssel.

Heinrich Zille.

Az első nagyszabású német építészeti kiállítás május 9-én Berlinben nyílt meg. A kiállítás nem az egyetemes építészetet, hanem a lakások, a lakhatás jobbátlételével, a vele járó városrendezés feladataival foglalkozik. A csatornázás, víz-ellátás, világítás, fűtés kérdéseivel. Továbbá a lakáskérdéssel kapcsolatos közlekedéssel. A kiállítás teljesen összefoglalja a ma és a holnap sokhelyen még csak szórványosan jelentkező lakásépítési kísérleteit, de nem foglalkozik a kultúrpépítkezésekkel.

A nemzetközi tervkiállításon csupán a fehér-lakosságú államok csoportjai találhatók (mi történik Japánban és Kínában?). Oroszország is hiányzik. Ezt pótolta Ernst May referátuma június 5-én, aki moszkvai hivatalából jött, hogy előadását a kongresszuson az új építkezésekről megtarthassa. A kiállító államok építési munkájáról teljes képet kapunk, de rendszeres munkáról csupán Hollandia, Svájc, az U. S. A. és főképp Ausztria számolnak be. Az osztrákok nagyszerű színes statisztikai táblákon (új grafikai ág!), fényképeken, modelleken, tervrajzokon mutatják be az új 8-10 év eredményeit.

Az internacionális csoporthoz csatlakozó német anyag a kiállítás majdnem legjelentőségesebb része. Feldolgozza a városok keletkezését, milyen gazdasági okok folytán, hogyan, hol, miért épül fel a bányaváros, a nehézipari városa, a kikötő, a világváros stb. A város mint gazdasági probléma, tehát felbontva gazdasági elemeire: lakó-, ipar-, kereskedelmi terület. Az iparterület mint újabb lakóterület sejtmagja pl. Essen. A városok közlekedése, közművekkel ellátása. Négy terem csak a városrendezés művészi feladataival, az építészeti szabályzatok reformjával és feladataival foglalkozik. Konklúziójuk, hogy egészséges, célszerű, szép város csak az individualista érdekek feloldozásával, kollektív közösségben érhető el. A lakáskérdést a csoport a következő szempontból dolgozza fel: A háztartások helyes ellátása. Jövedelem és házbér. Lakberek függetlenítése a telekspekulációtól. Szociálpolitika és lakás (sokgyermekes családok, hadirokkantak, tudóshetek lakása. Aggok háza, kilakoltatottak és hajléktalanok tető alá hozásai).

Az egyes lakások alaprajzi megoldása Gropiustól. (Montage Moholy-Nagytól.) — Az ember mint a lakás léptéke, Bruno Taut már a Siedlungok (lakótelepek) reformjával foglalkozik. (Montage ugyancsak Moholy-Nagytól.) Problémája lapos építkezési egylakásos lakóházak vagy toronylakóház (lásd a Munka 17. sz. kongresszusok az új építkezésekről). Lakótelepek kollektív ellátása: a közlekedés bennök, gyermekoecik garagirozása és szállítása. Biciklik elhelyezése. Közös antenna. Központi időjelzés (elektromos órák). Lakótelepek közös fűtése, melegvízellátása, centrális mosóüzem, hol a háziasszony 2-3 óra alatt elkészül a nagymosással, lakások centrális hűtése (egyelőre csak az U. S. A.-ban), higiénikus személgyjűtés és megsemmisítés. Gondoskodás a munkába menő asszonyok és családtagok háztartásáról, tehát bölcsődék, óvodák, kollektív takarítás, centrális konyha.

Uj téma a régi városrészek modern közlekedése, mely csak azok lerombolásával oldható meg. Az egyik csoportot a 100. teremmel a „kongresszusok az új építészetről” kiállítására zárja le, mely a „racionális építés tudománya” címen összefoglaló képet ad az előző problémákról.

Egy másik csoport korunk építészete címen a háboru utáni német építkezéseket meglehetősen ötletszerűen mutatja be.

Megint más: korunk lakása. Szakirányító Mies van der Rohe. A cím helyesebben: A jövő lakása. Cca 20 teljesen felszerelt lakásban legkülönbözőbb családok és egyének részére — különböző háztípusokban — mutat be lakást. Bemutatja, hogy hogyan lehet legkisebb alapterületű lakásokat kényelmesen és higiénikusan lakni. Láthatók racionalizált konyhák, eitolható falak, néha a kényelmellenségig lerodukált butorméretűk, különösen az ágyaké, de hol vagyunk még ezektől a kicsi agyaktól is, a ketten-hárman egy ágyban, az ágyrajárástól, a tömeglakásoktól. Anyagban: csak krómozott acél ülőbutorok és asztalok üveglapokkal. Egy lakás csak fémbutorokkal berendezve. Ezek a példák azonban már egy új formalizmus veszélyével fenyegető individualista luxus és a kollektív elgondolásának furcsa keverékét mutatják.

Egy másik csoportban az építőmunkások szakszervezete mutatja be a hozzá csatlakozó organizációkkal együtt Moholy-Nagy szellemes, de néha az áttekinthetőség rovására menő rendezésében minden irányba terjedő munkájukat.

A kiállítás a falusi, ill. tanyaépítkezések igen fontos problémáival is foglalkozik. A tanyai építkezések még itt a kiállításon is visszamaradottságot, primitívseget mutatnak a városi lakásokkal szemben. Embereknek és állatoknak egy tető alatti elhelyezése egészen új. Miért van erre szükség? A mintafarmok, amiket itt teljesen felépítve bemutatnak, nem meggyőzőek.

Az építőipar kulcsipar, ezért a mi szempontunkból van különös jelentősége ennek az építészeti kiállításnak. De óriási a kultúrtörténeli, oktatási jelentősége is. Megmutatja jelenünket, közeljövőnkét és megtanítja az embereket az építészeti egész jelentőségének megértésére és értékelésére. K. Zs.

A. GURLAND: AZ OSZTÁLYHARC GÁTLÁSAI

(E. Laubsche Verlagsbuchhandlung, Berlin)

A. Gurland, a német szociáldemokrata-párt jobboldalának teoretikusa; azokat az akadályokat vizsgálja, amelyek az eredményes osztályharcnak ma újjában állanak. A főokot Gurland a proletárium jelenlegi nagy nyomorában látja. Szerinte csak gazdaságilag megerősödött munkásság vívhat eredményes osztályharcot, csak ez a proletárium indulhat harcra a szocializmusért, ezért tehát a szocialista politikának ma egyetlen feladata van: feljavítani a tömegek életnivóját. Ahhoz, hogy ennek útját, módját megrajzolja, mint minden marxista igényekkel fellépő teoretikus, Gurland is, nagyon helyesen gazdasági alapokból indul ki, a kapitalizmus mai helyzetét vizsgálja. De a szocializmus eredményes csak igazolás lesz. A szociáldemokrata pártok reformista politikájának az igazolása, illetve egy fából vas-

karika: a forradalmi reformizmus, amelynek lényege a polgári pártokkal való koalíció szükségessége, azaz a kapitalista erők kifejlődésének a támogatása.

Mert Gurland véleménye az, hogy a mai monopolkapitalizmus nem végső kifejlődése a tőkés rendszernek. A mai gazdasági válság nem a monopolkapitalizmus kieleződött ellentmondása, hanem stagnáció, a kapitalizmus elposványosodásának a következménye, amelynek legfőbb oka az, hogy az ipari tőkét óriási agrárterhek nyomják. A földjárdék nivójának a fenntartása érdekében nagy tőkéket vonnak el az ipartól improduktív célokra, anélkül, hogy a mezőgazdaságot racionalizálnák. (Gurland egyáltalában nem veszi figyelembe például az amerikai mezőgazdaság technizálását.) Tehát: harc az agrármonopólium és nem a monopolkapitalizmus ellen, világosabban harc a feudalista csökevények ellen az iparral együtt. Mert, ahol nincs fejlett ipar, ott az agrártőke részéről mindig fennáll a fasiszmus veszélye, amelyet Gurland az agrártőke diktatúrájának tart. Iparosállamokban, így például Németországban sem lehet komolyan fasiszta-veszélyről beszélni. (?) A proletáriumnak tehát érdeke az, hogy az ipari tőkét, amelynek Gurland szerint vissza kell térnie a szabadversenyhez, mai megmerevedett helyzetéből kisegítse, ezáltal önmagától elesik a fasiszmusnak a legesélyesebb lehetősége is, a földjárdék támogatása alól felszabadult ipari tőke jobban fizetheti a munkásságot, a proletárium helyzete tehát megjavul s így megfelelő kulturmunkával, a megmerevedett szocialista organizációk eleveendő tételével harcra lehet vinni a kapitalizmus ellen.

Gurland elveit a szocializmusba való automatikus belenövés elméletét, mégis mi más a koalíció, a gazdasági demokrácia és a községi politika ilyen félreértelmezése, amelynek oly kevés köze van a marxizmushoz, s amely oly kevés tartós eredményt tud elérni? Hiszen maga Gurland is kihangsúlyozza a kapitalizmus belső ellentmondását, amely önmagában lehetlenné tesz minden tartós javulást. És ha Gurlandnak igaza is van abban, hogy

1. 1918 óta a kapitalizmus fejlődésének majd minden fázisa készületlenül érte a munkásságot, amely mindig csak jóval később próbált igazodni az új helyzethez, ha 2. igaza van abban, hogy a proletárium még ma sem számol eléggé a reális tényekkel és 3. ha nagyon sokban igaza is van abban, hogy a gazdaságilag elnyomott proletárium hajlamos a kétérdésre, a korrumpálódásra, ez mégsem lehet annak a politikának az igazolása, amely alá Gurland ezzel a könyvvel „marxista” elméleti alapot igyekszik építeni. Ellenkezőleg, ezek az igazságok éppen azt jelentik, hogy a szocialista politikában azokat a dialektikus-módszereket kell alkalmazni, amelyek éppen úgy távol állanak az opportunizmustól, mint ahogyan a tények szigorú lemerését követelik. És jelenti azt, hogy a proletáriumnak olyan szervezeteket kell kiépíteni és olyan kulturmunkát kell végezni, amelyek megakadályozzák azt, hogy a gazdasági dekonjunktúra a korrumpált lumpenproletáriumot növelje, de megakadályozza azt is, hogy a konjunktúra a kispolgári munkásarisztokrácia kialakulását elősegítse.

Mind a kettő egyaránt gátolja a munkásság eredményes megmozdulásait, éppen azért ma már nemcsak a politikai és gazdasági erők, hanem a proletárium mint ember és az ő mindennapi életét

munka

is figyelembe kell venni. Ha igaz az, hogy a szocializmus megvalósulásának objektív és szubjektív feltételei vannak, akkor a szubjektív feltételeket sem lehet elhanyagolni. És mégis alig van terület, amelyet oly kevés figyelemre méltattak volna, mint ezt. Az objektív feltételek tudományos vizsgálata mellett a szubjektív tényezőkről, a proletáriumról, mint emberről, aki a maga érzelmiségével és sajátosságaival mindig jelen van, teljesen megfeledkeztek. Erről csak frázisok hangzottak el, aminek eredménye, mint például ma Magyarországon, a kultúrservezetek teljes csődjében és a kulturmunka frázisteli, vagy még inkább polgári mentalitásában, végső soron a politikai és gazdasági mozgalom elsikelyesedésében, megmerevedésében nyilvánul meg, úgy a jobb- mint a baloldalon.

Trocskinak 1923-ban megjelent orosz vonatkozású (Fragen des Alltagslebens c.) könyvének kívül nincs munka, amely ezt a kérdést összefoglalva dolgozná fel. Inkább adatok vannak, mint például **Otto Rühl**nek a *Neuer Deutscher Verlag* kiadásában megjelent nagy könyve: **A proletárium kultúr- és erkölcsörténetéről**, amelynek eddig csak az első kötete jelent meg s amelyre terjedelme és jelentősége miatt, a következő számban, hasonló kérdésekkel foglalkozó cikksorozatunkban vissza fogunk térni. (gró.)

KÉT MAGYAR MARX-KÖNYV

Nem utolsó sorban éppen a bernsteini "revízió" s a többi számos efajta kísérlet tette nyilvánvalóvá, hogy a szocializmus gyakorlatának és elméletének egyetlen helyes útja: Marx és annyiszor "értelmezett" és megcsontított akart rendszere a maga eredeti szerves tisztaságában ma nagyobb és elevenebb hatóerő, mint valaha. A magyar mozgalom fiatalitásának körében is mind erősebb és mind mélyebb törekvés jelentkezik az igazi Marx megismerésére s a mozgalomnak ebből a friss és szenvedélyes vitákkal felszántott talajából nőtt ki a legújabb két magyar Marx-könyv is.

I.

Az egyikben Marxnak a «Közgazdaság kritikájához» írt bevezetését kapjuk (1857), tehát azt az írást, amely a legjelentősebbekhez tartozik s melynek magyarul — többé-kevésbé jó — megszólaltatása komoly érdeme lenne a fordítónak. Azonban súlyos kifogásaink vannak a kísérő jegyzetek ellen.

Jegyzetek és magyarázatok rendeltetését általában abban látjuk, amit fogalmuk is világosan kifejez. Csak ott álljon valaki a szerző és az olvasó közé, ahol erre a helyes megértés és értékelés szempontjából tényleg szükség van s ilyenkor a magyarázó szájából valóban a mű szelleme és — másképpenben talán nem eléggé világos és hangsúlyos — mondanivalója szólaljon meg. Lantos nem ezt teszi. Nála nem a magyarázatok vannak a műért, hanem az csak ugyiszólván ürügy — és a tekintély védelmét is adó ürügy — oly nézetek elmondására, amelyek nem feltétlenül következnek Marxból és semmiesetre sem nélkülözhetetlenek a «Bevezető» szabatos megértéséhez.

Kifogásunk tehát kettős. Mindenekelőtt az, hogy a magyarázat maradjon magyarázat és ne akarjon öncéllá válni, mert így

az a helyzet, hogy itt voltaképpen két gondolatmenet és két tanulmány fut párhuzamosan egymás mellett: az egyik Marxé, a másik Lantosé; s ami fontosabb: a módszerbeli elhibázottságon túl súlyos tartalmi aggályaink vannak: a jegyzetek nagyjából nem magyarázzák, hanem félremagyarázzák, meghamisítják Marxtól.

Sajnos, nincs most terünk reá, hogy behatóan szembeszálljunk Lantos fejtegetéseivel, jegyzetekről lévén szó, minden terjedelmük mellett is lazán és kidolgozatlanul maradnak s ez még körülményesebbé tenné kritikai feldolgozásukat. Tárgykezelése és szempontjai általában egy éles dialektikájú és sok elfogultsága mellett is igen jelentős német marxista, Karl Korsch iskolájára vallanak; ám míg Korsch abban a nagy harcban, amely a marxizmus filozófiai átalapozása körül folyik, nemcsak hangsúlyozza, hanem élesen érvényesíti is a dialektikus materializmus gondolatmenetét, addig Lantos materialistának vallott rendszerében ismétellen felbukkannak a filozófiai, sőt történelmi idealizmus gondolatjai. Ha Marx úgy látja, hogy «Bevezető» fejtegetéseit a materiális termelés kell elkezdenie, erre igen jó oka van s manapság ezt az okot a marxisták általában tudják is már. De Lantos siet leszögezni, hogy Marx a materiális termelésnek nem tulajdonít nagyobb «valóságértékét, mint a társadalmi folyamat más mozzanatainak», s nem tartja jelentősebbnek az «alulépítményt» a «felülépítménynél» s a kettő «a marxizmusban nem azt jelenti, hogy az egyik építmény a másiktól okozatilag függ». Nem hivatkozunk Marx és Engels számtalan vonatkozó fejtegetésére, sőt arra sem, hogy a «Filozófia nyomorúságából» vett idézet, melyet a maga igazát akarja kimutatni, éppen az ellenkezőjét mondja — csak megkérdézzük: ha igaz az, amit az I. jegyzet mond, ha a materiális tényezők nem jelentenek nagyobb «valóságértékét, mint az ideológiák, akkor hogyan állunk a létnek tudatot meghatározó szerepével és miért beszélünk egyáltalán történelmi *materializmusról*?

Egy más helyen (34. oldal) azt olvassuk, hogy «valamely forradalom polgári vagy proletár jellegét... elsősorban nem a benne résztvevő tömegek osztályhelyezete szabja meg, hanem az osztálytudatos tartalma, vagyis végső fokon a kategóriák forradalmi felismerése» (a mi ritkításunk). Míg tehát az előző helyen az alulépítmény és felépítmény egyenlő értékéről beszél, itt egyenesen a tudat szellemi folyamatait a döntőnek s nem a társadalmi lét materiális tényezőit. No de viszont másutt (25. old.) magával Marx-szal cáfolja meg magát: nem lehet «egy ilyen forradalmi korszakot saját tudatából megítélni, sőt ellenkezőleg, ezt a tudatot kell a materiális élet ellenmondásaiból, a társ. termelőerők és termelőviszonyok fennálló összeütközéseiből megmagyaráznunk.» Vagyis a helyes felismerés függvénye az osztály anyagi kiforrottságának, erről a szempontból azonban nem ok nélkül feledkezett meg, itt t. i. nem kisebb dolgot kellett néhány sorban kimutatni, mint azt, hogy az orosz proletárium egy polgári forradalmat segített győzelemre s egy kapitalista állam alapjait vetette meg és pedig pusztán hiányos osztálytudatánál, hiányos felismerésénél fogva.

Nem folytatjuk tovább. Így is eléggé nyilvánvaló, hogy a fejtegetések a materialista társadalom- és történelemmagyarázat súlyos, belső kisiklását jelentik és

kiválóan alkalmasak a Marx által adott tiszta elemzések elhomályosítására a későbbi olvasó előtt. Ilyen «népszerűsítésre» nincsen szükség.

II.

A történelmi materializmus magyar nyelvű irodalma lesújtóan csekély: Marx és Engels egy-két művének kívül a csak első lépést jelentő, mechanikus-materialista Gorter, a lasználható, de nem kielégítő Raste, Plechanov kitűnő könyve (A marxizmus alapproblémái), mely azonban ugyiszólván hozzáférhetetlen, még egy-két idesorolható füzet — ez minden. Ily körülmények közt a dialektikus tört. mat. megismertetése a munkássággal súlyos akadályokba ütközik s örömmel kell üdvözlőnk minden lépést, amely ezen az uton előbbre vezet.

Demény Pál az egész anyag rendszerezését akarja adni s a módszer néhány évvel ezelőtt megjelent ismertetése után, most újabb füzetében a tört. mat. kifejlődését és rendszerét igyekszik vázolni. Az első füzet használhatóságát — egy-két tartalmi meggondoláson kívül, p. o. a dialektikus ellentétek egyensúlyának kérdése (37. old.) — károsan befolyásolja, hogy idézetekből mozaikszzerűen van felépítve, ami az anyag belső egységének és rendszeres felépítésének rovására megy. Uj füzetében határozott javulást érezhetünk e téren, bár még mindig sok benne az idézetek által okozott belső törés; idézetek helyett többet ért volna az egyes kérdések tárgyalásánál az odavágó és hozzáférhető főbb irodalom didaktikus felsorolása.

Az anyag beosztása nem a legerősebb. A tört. mat. kialakulásának és jelentőségének ismeretlensége után a társadalom és természet viszonyának, továbbá a társadalom gazdasági és politikai szerkezetének taglalását kapjuk, utána pedig a társadalmi pszichológia és az ideológiák ismertetése következik. De helyénvaló lett volna az előző kérdéseknek teljesebb képet adni, míg a könyv inkább az ideológiákkal foglalkozik bővebben, ami azonban nem elmélyedőbb rendszerességet, hanem csak bővebb eklektikát jelent. Emellett ebben a részben a materiális tényezők megjelölése sem sikerül a kívánt mértékben, az eszmék önmagukban látszanak fejlődni s ha azt olvassuk p. o., hogy a proletárium a tömegben «mint osztálytudat és ezen öntudatból fakadó harc kikristályosodik» (33. old.), egy fejetetejére állított viszonyt kaptunk: nem az osztályharc fakad az öntudatból, hanem az öntudat fejlődik ki az osztályharcból, mint a társadalmi élet eleve való formájából.

Mindent összevéve a könyvecske jó szolgálatot fog tenni, bár érdeme inkább a feladat kitűzésében, mint megoldásában van.

III.

De miért kell Marxnak és a marxizmusnak az amugyis súlyosan küzdő magyar mozgalomban privát fillérekkel megszólalnia? A pártot évtizedes mulasztások terhelik. Szabó Ervin válogatott Marxjának polgári kindónál kellett megjelennie s a helyzet azóta sem jobb: a párt idevágó tevékenysége (többnyire rossz) regények kiadásában merül ki. És még egyet. Ha a munkás Népszavájában azt olvassa p. o. a «Függetlenség» c. mellékletben, hogy ez vagy az a könyv (Demény) csapnivaló, s aztán három oldalal odébb azt találja, hogy a könyv kitűnő — végeredményben mit higgyen?

Falus Ervin

EÖRSI BÉLA: MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI VÁLSÁG

A világ gazdasági válságán belül a magyar gazdasági válságot is elsősorban a mezőgazdasági válság okozza. Fontos tehát, hogy ezt a mezőgazdasági válságot megvizsgáljuk, megismerjük. Szocialista oldalról, sajnos, nagyon kevés történetik ebben az irányban. Eppen ezért érdeklődéssel vettük kezünkbe Eörsi Bélának most megjelent könyvét.

A könyv csalódást okoz. Kétségtelenül gazdag a statisztikai adatgyűjteménye, de nem egyszer régi adatokat használ (az európai gabonakereslet és kínálat adatai a nagy válság elejéről, 1928-ról szólnak, 15. oldal, a magyar termésátlagokat stb. 1927-ben vizsgálja meg, 33. oldal, a falusi munkásság bérének adatait csak 1929-ből, 59. oldal, stb.), olykor meg az adatok sokféleségével csak homályosabbá teszi a képet, ahelyett, hogy jobban megvilágítsa.

Téves a mult századbeli mezőgazdasági válság időpontjának fixirozása. Ez a válság ténylegesen és lényegében 1880 körül kezdődött és körülbelül 25 évig tartott. Eörsi maga is ellentmond ez időpont megállapításánál, mert könyvének 7. oldalán 1851—1906-ot, a 23-ik oldalon pedig Magyarországára vonatkoztatva 1870—95 közötti éveket jelzi a válság időpontjait.

Ugyancsak téves, amit a könyv e válság megoldásáról mond. Mint a leglényesebb eszközt, az európai mezőgazdaságnak állattenyésztésre való áttérését említi. Világos, hogy ez nem történt meg. Csak az történt, hogy egyes államok részben, európai méretekben jelentéktelen részben, áttértek az állattenyésztésre. Különben is a könyv második mondata így szól: „Az lehetne mondani, hogy a válság valamennyi mezőgazdasági termékre kihat, az állati termékek kivételével.” Viszont a 9-ik oldalon ezt állapítja meg: „... a kapitalizmus világválsága, amely hatásában kiterjed a mezőgazdaság többi termékeire is (állati termékekre, gyarmati...)” stb. Ezek után az olvasó valóban nem tudja, kihat-e a válság az állati termékekre, vagy sem.

Mindezek a tévedések és ellentmondások nem volnának döntőek, ha nem volna a könyvnek alapvető hibája is. Sok adattal, nagy igyekezettel felrajzolja a mezőgazdasági válságot, próbálja megvilágítani, (ez már kevésbé sikerül neki) a kapitalista megoldási kísérletek esődjét, viszont teljesen adós marad a válság szocialista megoldási javaslatával. Igaz, hogy függetlenül fölvezolja (ez a könyv legsikerültebb része) az orosz agrármegoldásokat, ez a speciális orosz viszonyok között beválthatott, viszont a magyar problémára a magyar szocialista megoldást várjuk. Ehhez természetesen a sajátos magyar helyzet alaposabb megvilágítása is szükséges lett volna. Eörsi nem felel annak a kérdésnek a lényegére, miért élesebb a magyar mezőgazdasági válság, mint a világválság, miért maradt el a többtermelésben a magyar nagybirtok? (A gabonatermelés nem a nagybirtok specialitása, mert a magyar gabonatermelés és eladásra kerülő gabona nagyobbik része a kisbirtokból kerül ki.) Hiányzik a magyar nagybirtok osztrák-magyar monarchiabeli monopóliumhelyzetének taglalása. A külterjes gazdálkodás innen indult. A műtrágya, traktor, stb. nélküli termelést a könyv alig említi. Mindezek a magyar mezőgazdaságot vizsgáló és a világválságon belül a magyar válság fokozottabban jelentkeznek. Ezekből következne a magyar válság szocialista megoldása, a kisbirtok és nagybirtok kérdésének megvilágítása és felelet arra a kérdésre, hogy a szocialista megoldásban e két típus (átmeneti földosztás-e, vagy azonnali kollektivizálás) hogyan jelentkeztek. Ezekre, a szocialisták elsősorban érdeklődésekre Eörsi könyve hozzávetőlegesen sem válaszol, nincs állásfoglalása. Így tehát csak, mint *lőbbé-kevésbé felhasználható* adatgyűjtemény értékelhető.

n. j.

NAGYMOGODA

(Gelléri A. Endre regénye — Pantheon.)

Fiatal író első könyve. Formájában, össze nem fogottságában elárulja az író fiatalágát, mondanivalójának mélységében és gazdagságában azonban megmutatja az író komoly tehetségét. Ennek a tehetségnek értékeit ismerjük már Gelléri napilapokban és folyóiratokban megjelent novelláiból.

Könyvalakban megjelent első regényében is megvannak a jó novellista kvalitásai, de mint regényíró nem oldotta meg a vállalt feladatot. Vannak részletei a könyvnek, ahol a stílus, láthatóan az író akarata ellenére, megváltozik, a mese kiárad medréből, határozatlanná, dagályossá változik. Az első fejezetekben egy nagy realista regényt sejtet meg velünk Gelléri s a továbbiakban az egész feloldódik, szétföredezik darabokra s végeredményül egy majdan elkövetkező nagy regény anyagának jegyzetzerű fölvezolását, részletességeit kapjuk meg. S hiszem, hogy ezek nem is annyira mesterségbeli, mint inkább emberi fogyatékosságok eredményei Gellérinél. Nagyszerű írói készsége mögött ma még nem áll ott a céltudatos gondolkodó és egységes világszemléletű ember. Szociális motívumokkal dolgozik, de mondanivalóját még nem tudja szocialista tudattal egy magasabb rendű elegység komponálni. Gelléri, mint fizikai munkás indult el az irodalom felé, autódidakta, tehát kétszeresen, számszorosan össze kell fognia magát, hogy a divatos esztétikai áramlatokkal szemben, kulturáltan és mégis lördellenül fejehesse ki önmaga emberi sorsát és gazdag élményanyagát. Ma még céltalan tévelygő, de első regénye s méginkább novellái, máris félreismerhetetlen ígéretei egy fejlődő író komoly és értékes munkásságának.

ÉS AZTÁN . . .

(Remarque háborus könyve — Dante.)

Remarque *Nyugaton a helyzet változatlán* című első könyvének világsikere volt. A háború utáni első tíz esztendőben alig akadt író, aki hozzányult volna ehhez a véres témához s attól a néhány könyvtől, ami időközben mégis megjelent, kíváncsiság nélkül elfordult a közönség. Aztán megjelent Remarque első könyve, a szelek megfordultak, az emberek szinte hisztérikusán rávetették magukat a háborus olvasmányokra. Remarqueból máról holnapra világhíresség lett — de ennek a hírnévnek a nyomában a gáncsoskodás és kételkedés is rögtön felütötte a fejét. Az irodalomzakértők általános véleménye volt, hogy Remarque nem annyira jó író, mint inkább ügyes konjunkturalog. Most, hogy második könyve is megjelent, bebizonyosodott, hogy Remarque jó és fejlődésképes író.

Es aztán című könyve tartalommal mélyebb, formában tökéletesebb, mint az első volt. A *Nyugaton a helyzet változatlán* nem egyéb szempontlan hangulatok sorozatánál, ezt a könyvet azonban már egy értebb, sokkal tisztább látású ember írta meg. A háborúból hazakerült katonák sorsa vetődik elénk, keményen megfogalmazott mondatok, kallódó, multjuktól elszakadt s a jelenükkel megbékélni nem tudó emberekről. Nem agitációs könyv, de mégis olyan, ami kinyitja az olvasó szemét, meggondolkoztató és utatmutató.

Jobb, teljesebb írás, mint az első Remarque-könyv, a sikere azonban megközelítően sem akkora, mint amazé volt. A hisztérikák ezért már nem rajongnak, mi azonban ajánljuk barátainknak. Aki meg tudja szerezni, olvassa el. **Kovács Ernő**

495

ILJA EHRENBURG: AZ AUTÓ ÉLETE

(Malik Verlag)

Dos Passos «Nagyvárosa» után, Ehrenburg az ugyancsak személytelen autó emberi, társadalmi, gazdasági és politikai vonatkozásait próbálja megmutatni. A könyv azonban túlnő az autón és a pénz, a termelés, a racionalizált munka és a politika kritikája lesz. Hűdegen, szinte szárazon megírt munka. Könyörtelenül éles és kegyetlenül igaz. De magávalragadó és izgalmas, mint az élet. Az Ehrenburg szkeptikus látásával, gunyoros hangjával és elkápráztató íráskészségével megírt könyv, regény és szatíra, líra és politikai rajz, dráma és szociológia együtt. Ama könyvek közé tartozik, amelyeket mint Dos Passosét, mindenféle szempontból állandóan figyelembe kell venni. Mert ha csak kísérlet is, de egyike azoknak a munkáknak, amelyek a falu felé néző, nosztalgikus mai irodalomban kortörténetet és korjelletet adnak. Mai életünket mozgató erőkkkel fedi fel.

A REMARQUE FILM KÖNYVALAKBAN

A mindinkább erősödő reakció a nemzeti szocialisták nyomására a mult év decemberében betiltotta a Remarque-filmet. Miután a cenzura egyelőre a könyvekre nem terjed ki, az *E. Rohwolt Verlag* Berlinben a film egyes részeit ügyes összeválogatásban könyvalakban adta ki. A több mint 170 karakterisztikus kép így egymás mellett is természetesen csupán sejteti a film lényegét, azonban ettől függetlenül megvan az a jelentősége is, hogy a képekönnyűnek új lehetőségeit mutatja. Nem Masereel rajzolt képregényei irányában, hanem egy-egy kérdést átfogó dokumentáris fotó-könyvtípus felé.

CHAPLIN: NAGYVÁROSI FÉNYEK

Arnold Höllriegel, a Berliner Tageblatt munkatársa egy kis tanulmányában, a Nagyvárosi fények részekrebonálásával próbálja a filmet Chaplinhez pszichológiailag visszavezetni. Höllriegelnek igaza van: a film valóban Chaplin egyéniségéből nőtt ki, de egy ma már elfejlődött Chaplin egyéniségéből. A film végét megváltoztatták. Eredetiben a leány, aki Chaplin jóvoltából visszanyeri szemérvilágát, mikor meglátja a rongyos csavargót, elfordul attól. De nem a happy end, hanem a film korszerűtlen szentimentalizmusa, Chaplinnek megváltozott viszonya a pénzhez és az emberekhez mutatják az elhajlást, a film ismétlései általában az egész felépítés mutatja a lefelé tendenciát.

munka

a forradalmár, a mindent tagadó Chaplin irányváltását, nem az igenlés, hanem a tétozás felé. Ez az elhajlás azonban a chaplini burleszk társadalmi jellegéből adódó szükségszerűség. Chaplin utolsó nagy burleszkje a *Zarándok*, illetve a *Kölyök* volt. Utánuk jelentek meg az első orosz filmek, amelyek a chaplini burleszk mindent tagadásával szemben egy új pozitívumot, új igenlést állítottak. Innét kezdve a burleszk elvesztette eredeti jelentőségét. Bizonyos azonban, hogy az európai-amerikai filmnek még ma is Chaplin a csúsa, akinek ez a filmje is tele van gazdag emberséggel és komoly gondolattal. **Gró Lajos**

FORRADALMI VERSEK

A Népszava 1931 május 1-i számából. Nem azért közöljük ezeket a szemelvényeket, mintha a cenzor felé denunciatív akarnók a derék lírai jaguárokat. Szükségesnek tartjuk viszont, hogy a napilap hasábjairól átmentsük és nyomtatékosan felhívjuk rájuk olvasóink figyelmét.

AZ ÉGRE NÉZZ

*Éz már az est,
a langha, rest,
kék ég-mezőn,
halk-rezzenőn*

báránnyelhető suhan.

*A hegytetőt,
— sötétetőt —
fénygel teli
arany szejt*

mint rezgő fényfutam.

*Igy este, kinn,
feledve kinn —
... felhő-gomoly...
és rajt mosoly.*

*a rózsaszürke szőn.
Bátori Irén.*

MAJUSI RÉSZEGSÉG

Ira: Gács Demeter.

*Egy rejtett kis kocsmát tudok,
hol hűvös méz a bor
s a csöndes estében csupán
a szívünk zakatol.
A falra zöld repkény jut ill
s a hold a fák mögé buvik...
Akarsz? Akarsz?*

*A boromat megízleled
és én is a tiéd.
A szám pirosra csókolod
és én is a tiéd.
Karomba kaplak s részegen
öleltek át a réteken...
Akarsz? Akarsz?*

Miközben ezeket a versecskéket olvasod, két ur beszélget a kávéházban.

Az egyik — Vajjon mit óhajtana elkövetni a költő, hogy olyan sokszor kérdegetli valakitől, hogy: Akarsz? Akarsz?

Másik — Semmi pikantéria. Azt tudakolja az egyik költőnőtől, hogy nem akarna-e ő is tíz pengőt felvenni a Népszavától egy versecskéért.

FÁBRY ZOLTÁNOK ÉS EGYÉB SZÓCSÖVEK FIGYELMÉBE

A június 22-iki, hétfői lapokban az alábbi hír jelent meg:

Tamás Aladárt a 100% című folyóirat szerkesztőjét az ügyészség felmentette az igazgatás vádja alól. Mint annakidején megirtuk: a 100%-nak ugyanabban a számában Tiszai Andor operaházi segédrendező és Haraszi Sándor is irtak egy-egy közleményt, melyek miatt az ügyészség ugyancsak eljárást indított ellenük.

Ebben az ügyben szombaton hozott ítéletet a büntetőtörvényszék *Schadl*-tanácsa. A vádlottak valamennyien azonnal védekeztek, hogy a cikkek nem igazolható tartalmuak. A bíróság *Tamás Aladárt* és *Haraszi Sándort* bűncselekmény hiányában felmentette, *Tiszai Andort* pedig 50 pengő pénzbüntetésre ítélte.

A magunk részéről nagyon örülünk ennek az «előzékeny eljárásnak» és szeretnénk olyan hangosan megjegyezni, hogy a munkásság minden tagja meghallja: — ehhez hasonló eset még nem fordult elő az utóbbi 11 esztendőben. De még egyszer hangsúlyozzuk azt is, hogy olyasmiről sem fordult elő, hogy magát ösztályharcosnak nevező csoport táncszámokkal szerepelt volna *Behlen Margit grófnő* estélyein — mint ahogyan azt, a most felmentett urak vezetése alatt, a 100% csoportja tavaly és az idén is megtette... Aki nyugtalan természetű ember, az vizsgálja meg az ügy jelentőségét munkásmozgalmi szempontból.

1931 JUNIUS 22-ÉN

az alábbi végzést kézbesítették ki kiadóhivatalunknak:

A budapesti kir. büntetőtörvényszék vizsgálóbírójától.

B. I. 8348/1931/2.

Végzés

Nyomtatvány útján elkövetett igazgatás büntette és igazgatás vétsége miatt *Nádass József* ellen indított bűnügyben a budapesti kir. ügyészség 61530/1931 k. ü. szám indítványára a Budapesten, az Admirál nyomdai műintézet nyomdájában előállított «Te és Ti» című *Nádass József* szerzői megjelenéssel ellátott könyvnek, a könyv 40. oldalán olvasható «Ejzszakai vers» és a 43. oldalon olvasható «Az elítéltnék» című költemény tartalma miatt való lefoglalását, ugyancsak a két közlemény kéziratának lefoglalását és a Bp. 567. §-a alapján elrendelem és fogantatás iránt a kir. ügyészség nyomozást elrendelő határozatának egyidejű áttétele mellett a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitányságát megkeresem.

*A kiadvány hitelül:
(aláírás)
s. hiv. igazgató.*

A Verlag für Literatur u. Politik kiadásában megjelent az

Unter dem Banner des Marxismus legújabb száma. Főbb cikkei: Naumann: «Die allgemeine Krise des Kapitalismus», Z. Lippay: «Über die faschistische Herrschaft der Bourgeoisie. Wülfogel: «Wissen und Gesellschaft».

Megjelent Kassák Lajos 35 vers

című új verseskötönyve. 5 rajzzal.

Ára: 1.50 P.

Nádass József Te és Ti

című verseskötönyvét az ügyészség elkobozta

Kis Ferenc Igy vagyunk együtt

című első verseskötönyve. Ára: 1 P.

a 18-ik szám tartalomjegyzéke: a. maurüber: a szociáldemokrácia feladatai • nádass endre: orosz tervgazdaság — ötéves terv • nádass józsef: az ötéves terv kulturvonala • történelmi dokumentumok • kassák lajos: megnöttek és elindulnak • l. g. gorkin: levél madridból • garai jános: tiszta hangok • munkás-levél • sport és politika • könyvekről • filmekről • jegyzetek

munka

szociálista társadalmi és művészeti beszámoló • felelős szerkesztő: kassák lajos • helyettese: nádass józsef • kiadja az ifjúsági munkaközössége • felelős kiadó: lengyel lajos • szerkesztőség és kiadóhivatal budapest, VI., lehel-utca 6. V. 1 • minden közleményért a szerző felel • egyesszám ára: 60 fillér. előfizetési ár félévre 3 pengő, egész évre 6 pengő

